ከድኅነት ወደ ልማት፡- ዕውቀትን ለትውልድ ማስተላለፍ
2ኛ ዙር ተከታታይ ዕትም፣ ቁጥር 7

ከበደ ፍሬሰንበት

ዘመናዊ ትምህርት በቅድመ አብዮት ኢትዮጵያ

የማኅበራዊ ጥናት መድረክ (ማጥመ)

ከድህነት ወደ ልማት፡- ዕውቀትን ለትውልድ ማስተላለፍ
2ኛ ዙር፡ ተከታታይ ዕትም፣ ቁጥር 7

አበደ ፍሬሰንበት

ዘመናዊ ትምህርት በቅድመ አብዮት ኢትዮጵያ

የማኅበራዊ ጥናት መድረክ
አዲስ አበባ

© ታህሳስ 2001 የደራሲውና የማኅበራዊ ጥናት መድረክ

በአዲስ አበባ የታተመ

አድራሻ፡

የማኅበራዊ ጥናት መድረክ
ፖ.ሣ.ቁ. 25864 ኮድ 1000
አዲስ አበባ
ኢትዮጵያ

ስልክ፡ (251-11) 629-7888/91
ፋክስ፡ (251-11) 629-7889
ኢ.ሜይል: fss@ethionet.et
ድረ-ገጽ፡ www.fssethiopia.org.et

የሽፋንና የገጽ ዲዛይን፡- ቆንጅት በሰጠ

ISBN 10: 99944-50-18-2
ISBN 13: 978-99944-50-23-7

ይህ ጽሑፍ የታተመው ከኖርዌይ ቤተ ክርስቲያን እርዳታ ድርጅት ፣ ከዴንማርክ ኤምባሲ፣ ከአየርላንድ ኤምባሲና ከእንግሊዝ ዓለም-አቀፍ የተራድዖ ድርጅት በተገኘ የገንዘብ ድጋፍ ነው፡፡

በዚህ ሕትመት ውስጥ የተገለጹት አስተያየቶች የማጥመን፣ የሥራ አመራር ቦርዱን ወይም የማጥመን አጋሮች አመለካከት ሳያንፀባርቁ ይችላሉ፡፡

ማውጫ

የመክፈቻ ንግግር V

መግቢያ.. 1

ዘመናዊ ትምህርት በአፄ ቴዎድሮስ ዘመን 4

ዘመናዊ ትምህርት በአፄ ምኒልክ ዘመን 4

የአፄ ምኒልክ ከዚህ ዓለም በሞት መለየት ያስከተለው የአጭር
ጊዜ ክፍተት 6

ዘመናዊ ትምህርት በንግሥት ዘውዲቱ ዘመነ መንግሥት 7

የትምህርት ታክስ መጀመር... 8

የመጀመሪያው የትምህርትና ሥነ ጥበብ ሚኒስቴር መቋቋም 8

ትምህርት በጣልያን ወረራ ዘመን.. 11

ከወራሪው ጣልያን ድል መመታት በኋላ ትምህርት በኢትዮጵያ 12

የትምህርት አስተዳደር ሥርዓት.. 13

ከነጻነት በኋላ የጥቂት ዓመታት የትምህርት ተሳትፎ 13

የመምህራን አቅርቦት እና የውጭ እርዳታ 15

ማጠቃለያ 18

የመክፈቻ ንግግር

ሺፈራው በቀለ

የተከበራችሁ እንግዶቻችን፡-

የዚህ ጽሁፍ ደራሲ የሰለጠኑት በትምህርት መስክ ሲሆን እስካሁን ድረስ ያለውን የሙያ እድሜያቸውን በሙሉ ያሳለፉት በዚሁ ሥራ ነው። በ1953 ዓ.ም. ከቀዳማዊ ኃይለ ሥላሴ ዩኒቨርስቲ (አሁን አዲስ አበባ ዩኒቨርስቲ) በትምህርት መስክ በባችለር ዲግሪ ተመርቀው በጊዜው ልዑል መኰንን (አሁን አዲስ ከተማ) በሚባለው ትምህርት ቤት በመምህርነት ሥራ ጀመሩ። ከአጭር ጊዜ አገልግሎት በኂላ ለከፍተኛ ትምህርት ተልከው በብሉሚንግተን ከተማ ከሚገኘው ኢንድያና ዩኒቨርስቲ በትምህርት መስክ በማስተር ዲግሪ በ1958 ዓ.ም. ከተመረቁ በኂላ ወደ አገራቸው ተመልሰው በመምህራን ስልጠና ላይ በመሠማራት ከመስከረም 1959 እስከ ሀምሌ 1961 ዓ.ም. ድረስ የደብረ ብርሀን መምህራን ማሰልጠኛ ተቋም ዳይሬክተር በመሆን ሰርተዋል። እንደገና ወደ አሜሪካ ተልከው ኦሀዩ ከተማ ከሚገኘው የክሌቭላንድ ስቴት ዩኒቨርስቲ በግንቦት 1962 ዓ.ም. የድህረ ምረቃ ምስክር ወረቀት አግኝተዋል። ወደ አገራቸውም ተመልሰው የመምህራን ስልጠና (ቲቸር ኤጁኬሽን) ኤክስፐርት በመሆን በትምህርት ሚኒስቴር ውስጥ ለአንድ ዓመት ያህል (ከሐምሌ 1962 እስከ ነሀሴ 1963 ድረስ) አገለገሉ።

በነሀሴ 1966 ዓ.ም. የካሪኩለምና የትምህርት መሣሪያዎች ማምረቻ ድርጅት ዋና ሥራ አስኪያጅ ሆነው ተሾሙ። በዚህ ሀላፊነት 18 ዓመት ሙሉ በትጋት ስላገለገሉ በትምህርት መስክ ባሉ ኢትዮጵያውያን ዘንድ ታዋቂ ሊሆኑ ችለዋል። ጥቅምት 1985 ዓ.ም. የሚኒስትሩ አማካሪ ሆነው ተሾሙ። በዚህም ሀላፊነት እስከ ሀምሌ 1985 ዓ.ም. ድረስ አገለገሉ።

ከነዚህ ሥራዎች በተጓዳኝ የአፍሪካን ትምህርት በሚመለከት የዩኔስኮ አማካሪ ኮሚቴ ላይ ተቀምጠው አለም አቀፍ አገልግሎት ለአራት አመታት ሰጥተዋል።

ይህ ጽሁፍ ለአያሌ አመታት ሲከታተሉት በኖሩት የትምህርት እድገት ጉዳይ ላይ በመሆኑ ለአንባቢና ለተመራማሪ ዋጋ ይኖረዋል ብለን እንገምታለን። ባገራችን ያለውን የትምህርት ሁኔታ አስመልክቶ የሚነሱ እጅግ በርካታ የሆኑ መሰረታዊ ጥያቄዎች አሉ። ለነዚህ ጥያቄዎች የተሟላ መልስ ለመስጠት የዘመናዊ ትምህርትን ታሪክ ማወቅ ጠቃሚ ይሆናል ብሎ ማጥመ ያምናል። ይህም ታሪክ ከልዩ ልዩ አቅጣጫ - በተመራማሪዎች፣ በተሳታፊዎች እና በሌሎችም ምሁራን - መጠናት አለበት። የተሳታፊዎች እይታ፣ ከተቻለም ትውስታ፣ ልዩ ጠቀሜታ እንደሚኖረው አያጠራጥርም።

ዘመናዊ ትምህርት በቅድመ አብዮት ኢትዮጵያ

1. መግቢያ

1.1 *የኢትዮጵያ ኦርቶዶክስ ተዋሕዶ ቤተክርስትያን ትምህርት ቤቶች*

ለአንድ አገር የኢኮኖሚና የማኅበራዊ ኑሮ እድገት የትምህርት ወሳኝነት እጅግ ከፍተኛ መሆኑ የታወቀ ነው። ኢትዮጵያ የራሷ ፊደል ያላት አገር ስትሆን የኢትዮጵያ ኦሮቶዶክስ ተዋሕዶ ቤተክርስቲያን የትምህርት መስጫ ማዕከል ሆና ለብዙ ዘመናት ሠርታለች። የቤተክርስቲያን ትምህርት ቤቶች ከአንድ ሺህ ዓመት በላይ ትምህርት በመስጠት እንዳገለገሉ የሚገመት ሲሆን ትምህርት ቤቶቿም በየቤተክርስቲያኑ እና ገዳማት ተሠራጭተው ትልቅ ቁምነገር ሲሰሩ ኑረዋል። ቀደም ሲል የሚሰጠውም ትምህርት በመሠረቱ የሃይማኖት ትምህርት ሲሆን በመጀመሪያ ደረጃ ተማሪዎች ፊደል መቁጠር በኋላም ማንበብ፣ በመጠኑም መጻፍና በግዕዝ ቋንቋ የተጻፉትን የጸሎት መጻሕፍትና ከመጽሐፍ ቅዱስ የተወሰነውን በቃል ማጥናት ማለትም ዳዊትን መድገም የመሳሰሉት ነበር። እነዚህ ትምህርት ቤቶች በየቤተክርስቲያኑ የሚገኙ ሲሆን በየጊዜው የቤተክርስቲያን አገልጋዮችን የመመልመያና ማሠልጠኛ ማዕከል ሆነው እና በአገሪቱ ውስጥ ክርስቲያናዊ ሕይወት እንዲስፋፋና እንዲቀጥል እንደሞተር ኃይል ሆነው ለዘመናት አገልግለዋል።

አብዛኛዎቹ ተማሪዎች ትንሽ መጻፍና ማንበብ ሲችሉ ትምህርት የሚያቋርጡ ሲሆን ትምህርታቸውን የሚቀጥሉት ግን ወደተለያዩ የቤተክርስቲያን የትምህርት መስኮች በመግባት ማለትም ዜማ ቤት፣ ቅኔ ቤት፣ መጻሕፍት ቤት በመግባት በእያንዳንዱ ውስጥ የሚገኙትን የቤተ ክርስቲያን ትምህርት ዘርፎች ይማራሉ። በእያንዳንዱ የትምህርት ዓይነት አዋቂ ለመሆን ከሁለት ዓመት ያላነሰ ጊዜ የሚፈጅ እንደነበር ይታወቃል።

ትምህርት የሚሰጠው በግዕዝ ቋንቋ ሲሆን ቀደም ብሎ በነበረው ጊዜ መጻፍና ማንበብ የሚችለው ሕዝብ ቁጥር በጣም ጥቂት ነበር። በጊዜው ከነበሩት የመንግሥት ባለሥልጣናት እንኳን በቀላሉ ማንበብና መጻፍ የሚችሉት ብዙ አልነበሩም። አንዳንዶቹ እንዲያውም ስማቸውን ከመፈረም በስተቀር ማንበብና መጻፍ አይችሉም ነበር። በሴቶች በኩልም መጻፍና ማንበብ የሚችሉት በየቤታቸው የተማሩት በጣት የሚቆጠሩ የአንዳንድ ባለሥልጣናት ቤተሰቦች አባል የነበሩ ናቸው። ዘመናዊ ትምህርት በአገሪቱ ውስጥ መሰጠት ከተጀመረበት ጊዜ በፊት መጻፍና ማንበብ የማይችለው ሕዝብ ቁጥር ከ90 በመቶ በላይ እንደነበር ይገመታል።

1.2 *የቁራን ትምህርት ቤቶች*

በየቤተክርስቲያኑ ከሚገኙት ትምህርት ቤቶች ሌላ ሙስሊም ኢትዮጵያውያን በሚኖሩባቸው በማዕከላዊ፣ በምስራቅና ምዕራብ ክልል የቁራን ትምህርት ቤቶች የነበሩ ሲሆን በአረብኛ ትምህርት ይሰጡ ነበር። እ.ኤአ በመጀመሪያዎቹ አሥራ ዘጠነኛው መቶ ዓመታት ቻርለስ ጆንስተን የተባለ አገር ጎብኚ በአንድ ቦታ ሰፍረው የማይኖሩ ብዙ ሶማሌዎችና ደንከሎች አረብኛ ማንበብና መጻፍ

ይችሉ እንደነበር ዘግቧል። ሞሐመድ ሙክተር የተባለ ግብፃዊ በኋለኛው አሥራ ዘጠነኛው መቶ ዓመታት በሐረር ግንብ ውስጥ በሚገኙት የቁራን ትምህርት ቤቶች ትምህርት መስፋፋቱን ዘግቧል። ሕጻናት በትንንሽ የቁራን ትምህርት ቤቶች ማንበብና መጻፍ በቀን ሲማሩ ብዙ ጎልማሶች ደግሞ በማታ ትምህርት በሃይማኖት መሪዎች አማካኝነት የእስልምና ሕግ ይማሩ እንደነበር ገልጿል። እንደሁም ሌላ አገር ጎብኚ የፈረንሳይ ሰው በጅማ ይገኙ የነበሩ ብዙ ሙስሊሞች ቁራንን በአረብኛ ማንበብ ይችሉ እንደነበር ገልጿል።

1.3 *የአውሮፓ ሚሲዮናውያን ትምህርት ቤቶች*

ከፖርቱጋል ጋር ግንኙነት የተጀመረው አህመድ ግራኝ የንጉሥ ልብነ ድንግልን ግዛት በወረረበት በ16ኛው መቶ ዓመት ነበር። ፖርቱጋሎች የግራኝን ጦር ድል ለማድረግ በተደረገው ትግል ላበረከቱት አስተዋጽኦ ኢትዮጵያን ወደ ሮማ ካቶሊክ እምነት ተከታይነት ለመለወጥ ትብብር እንዲደረግላቸው ሞክረው ሳይሳካላቸው ቀርቷል። በተወሰነ ደረጃም ቢሆን በመጠኑ የተሳካለት የሮማ ካቶሊክ ተከታይ የነበረው ጄስዊታዊው ፔድሮ ፖኤስ (Pedro Paes) የመቶ ዓመት ሦስት አራተኛ ዓመታት በኋላ በአገሪቱ ውስጥ ይኖሩ የነበሩ የፖርቱጋሎችን ልጆች ለማስተማር በትግራይ ውስጥ ፍሬሞና በተባለ ቦታ ትምህርት ቤት መክፈት መቻሉ ነበር። እንደ አውሮፖውያን አቆጣጠር በ1617 ዓ.ም. ፍሬሞና ውስጥ ይኖሩ የነበሩ ፖርቱጋላውያን አንድ የሃይማኖት ትምህርት ማስተማሪያ ተቋም የነበራቸው ሲሆን አሥራ ስድስት ፖርቱጋላውያን ተማሪዎች ይማሩበት ነበር። እንዲሁም በወቅቱ የታወቁ የሁለት ኢትዮጵያውያን ወላጆች ልጆች በዚህ ተቋም ውስጥ ገብተው በመማር ተሳትፈዋል። በተጨማሪም በየቤታቸው ውስጥ ለተወሰኑ የአካባቢው ልጆች ትምህርት ይሰጡ ነበር። ከዚህም ሌላ እነዚህ ሚሲዮናውያን በደምቢያ ባቋቋሙት አንድ የሃይማኖት ተቋም ውስጥ 34 ወጣቶችን ያሰለጥኑ የነበረ ሲሆን በአንድ ሌላ ትምህርት ቤት ጎጃም ውስጥ 35 ልጆች ማንበብና መጻፍ ሲማሩ የነበረው በፖርቱጋል ቋንቋ እና በአማርኛ ነበር። በዚሁ ጊዜ ንጉሠ ነገሥት ሱሲኒዮስ ወደ ካቶሊክ ሃይማኖት በመለወጥ ሕዝቡ ይህንኑ ሃይማኖት እንዲከተል ማስገደድ በመጀመራቸው ተቃውሞ እየበዛባቸው ስለሄደና ዙፋናቸውን ለልጃቸው ለፋሲለደስ እ.ኤ.አ በ1632 ለቀው የልጃቸውን አርአያ በመከተል ካቶሊክ መሆናቸውን አውግዘው ወደ ቀድሞ እምነታቸው ወደ ኦርቶዶክስነት ተመለሱ፡፡ ፋሲለደስም ጄሱቶችን ከአገር አስወጥተው መጻሕፍቶቻቸውን እንዲቃጠሉ አደረጉ። በማያያዝም ከቀይ ባህር አስተዳዳሪዎች ጋር በመገናኘት የካቶሊክ ቀሳውስት ወደ ኢትዮጵያ እንዳይገቡ እንዲያደርጉ ከስምምነት ላይ ደረሱ። የተጀመረውም የካቶሊኮች ትምህርት ተቋረጠ።

ፒተር ሄይሊንግ (Peter Heyling) የተባለ ጀርመናዊ ሉተራን ሚሲዮናዊ በንጉሡ በመጀመሪያ አገዛዝ አካባቢ ኢትዮጵያ የገባ ሲሆን በቤተመንግሥት መልካም አቀባበል ከተደረገለት በኋላ ሙሉ ጊዜውን ወጣቶችን በግሪክኛና በዩብራይስጥ ቋንቋዎች ማስተማር ጀመረ። በሥራውም ዝነኛ እየሆነ መጥቶ ብዙ የተከበሩ ከፍተኛ ባለሥልጣናት ጭምር ልጆቻቸውን እንዲያስተምር የማድረግ ክብር አገኘ። ይሁንና የእሱም ሀይማኖት ኦርቶዶክስ አለመሆኑ ሲረጋገጥ እንኳን ትምህርቱ ሊቀጥል ራሱ በሞት እንዲቀጣ ተደርጓል፡፡ አገሪቱ ከዛ

በኂሳ የውጭ ጣልቃ ገብነት በመፍራት ለሁለት መቶ ዓመታት ራሷን በማግለል የሚሲዮናውያንን እንቅስቃሴ አግዳ ቆየች።

1.4 *የሚሲዮናውያን ትምህርት እንደገና መጀመርና የዘመናዊ ትምህርት ፍንጭ መታየት*

ከአውሮፖ ጋር የነበረው ግንኙነት እንደገና የተጀመረው በመጀመሪያው 19ኛ መቶ ዓመት ነበር። ከዚህም በኋላ ብዛት ያላቸው የኘሮቴስታንትና የሮማ ካቶሊክ ሚሲዮናውያን በማስተማር ሥራ ላይ መሠማራት ጀመሩ። አይስነበርግ እና ክራኘፍ (Isenberg and Krapf) የተባሉ ሁለት ኘሮቴስታንት ሚስዮናውያን ሸዋ ውስጥ እንደአውሮፖ ዘመን አቆጣጠር በ1830 የወንዶች ልጆች ትምህርት ቤት ከፍተው ሲያስተምሩ የነበረ ሲሆን ከብዙ ጊዜ በኋላ ደግሞ ፍላድ (Flad) የተባለ የኘሮቴስታንት ሰው በመጀመሪያ አዎራ (Awora) ከተባለ ቦታ በኋላም መቅደላ ውስጥ ያስተምር ነበር። በተጨማሪም የዚሁ ሰው ሁለት ጓደኞች ብራንዴይስ እና እስታይግለር (Brandeis and Staigler) አንድ ትንሽ ትምህርት ቤት ዳርና በተባለ ቦታ አቋቁመው ነበር። በአማርኛ ትምህርት ይሰጥበት የነበረው የዚህን ትምህርት ቤት ሥራ የተሳካ ለማድረግ ከላይ ስሙ የተጠቀሰው አይስንበርግ (Isenberg) ለመጀመሪያ ጊዜ ከሃይማኖት ትምህርት ጋር ያልተያያዙ አንድ የንባብና አንድ የጂዮግራፊ መጻሕፍት እ.ኤ.አ. በ1841 እና በሚቀጥለው ዓመት አንድ የዓለም የታሪክ መጽሐፍ በአማርኛ ቋንቋ እንዲታተሙ አደረገ። በዚህ አቅጣጫ ያለውን ፍላጎት በማንፀባረቅ የስዊድን ወንጌላዊ ሚሲዮን ደግሞ እ.ኤ.አ. በ1866 በምጽዋ የመጀመሪያውን የሚሲዮን ትምህርት ቤት ያቋቋመ ሲሆን ላዛሪስቶች ቀደም ብለው በ1847 በአሊቴና አንድ የወንዶች ልጆች ትምህርት ቤት ከፍተው ነበር።

1.5 *ወጣት ኢትዮጵያውያን ለትምህርት ወደ ውጭ አገሮች መሄድ መጀመር*

ከውጭ አገሮች ጋር ግንኙነት እየቀጠለ በመሄድ እ.ኤ.አ በ19ኛው መጀመሪያ መቶ ዓመት አካባቢ በተለያዩ መንገዶች ጥቂት ወጣት ኢትዮጵያውያን ለትምህርት ወደ ውጭ አገሮች መሄድ ጀመሩ። ከነዚህም ውስጥ ማህደረ ቃል የተሰኘ አንድ ወጣት ለፌብቨር (Lefebvre) በሚባል ፈረንሳዊ አማካኝነት ወደ ፖሪስ ተወስዶ በአንድ ጄስዊት ተቋም ከተማረ በኋላ ወደ እንግሊዝ አገር በመሄድ በግሉ ትምህርቱን ቀጥሎ በኋላም ግብጽ በመሄድ ተምሯል። ሌላ ሊጠቀስ የሚችል ከአርመንና ኢትዮጵያዊ የተወለደ መርቻ ወርቄ ይባል የነበረ ወጣት ወደ (ህንድ) ቦምቤ በመሄድ በአንድ የሚሲዮን ትምህርት ቤት ሒንዱስታን እና እንግሊዝኛ ተምሯል። ወንድሙ ብሩ ወርቄ ደግሞ ለብዙ ዓመታት እንግሊዝ አገር ከመማሩም ሌላ በእንግሊዝኛ እና አረብኛ ቋንቋዎች የተካነ ነበር። ሦስቱም ወጣቶች በአስተርጓሚነት ለአፄ ቴዎድሮስ ያገለገሉ ሲሆን በኋላም ለተተኪያቸው ለአፄ ዮሐንስ አራተኛው ተላልፈው ሠርተዋል። እ.ኤ.አ. በ1868 ዓመተ ምህረት ከመቅደላ ጦርነት በኋላ እንግሊዞች ወርቅነህ የሚባል የአራት ዓመት ሕፃን ወደ ሕንድ አገር በመውሰድ እድሜው ሲደርስ ላሖር ውስጥ የሕክምና ትምህርት ሲከታተል ቆይቶ በኋላም እንግሊዝ አገር በኤንድንብራና ግላስጎው በከፍተኛ ደረጃ ሰልጥኗል፡፡ ዶክተር ወርቅነህ

ማርቲን ወደ ትውልድ አገሩ ተመልሶ የመጀመሪያው ኢትዮጵያዊ ዘመናዊ ሐኪም ለመሆን በቅቷል።

በተጨማሪም በተለያዩ ሚሲዮናውያን አማካኝነት ብዛት ያላቸው ወጣቶች ወደ ልዩ ልዩ አገሮች በመሄድ ተምረዋል። ደጃኮቢስ (De Jacobis) የተባለ የካቶሊክ ጳጳስ እ.ኤ.አ. በ1841 ዓ.ም. 23 ወጣቶች ወደ ሮማ በመውሰድ የሃይማኖት ትምህርት እንዲከታተሉ አድርጓል። እንዲሁም 18 ወጣቶች ወደ ፈረንሳይ አገር በመውሰድ ተመሳሳይ የሃይማኖት ትምህርት እንዲማሩ አድርጓል። ወደ ኢየሩሳሌምና ወደ ስዊዘርላንድ በዛ ያሉ ወጣቶች የሄዱ ሲሆን የሚከታተሉት የትምህርት ዓይነት ግን በአብዛኛው የሃይማኖት ትምህርት ነበር። ወደ አገራቸው ከተመለሱ በኋላም በተለያዩ ሥራዎች ላይ ተሠማርተው አገራቸውን አገልግለዋል። ከነዚህም ውስጥ እንዲሁም ወርቅነህ ማርቲን፣ የታወቁት የአፄ ምኒልክ ጊዜ ባለሥልጣናት ግራዝማች ዮሴፍ እና ከንቲባ ገብሩ ደስታ (በኋላም በአፄ ኃይለ ሥላሴ ዘመን ያገለገሉ) ይገኙባቸዋል።

2. ዘመናዊ ትምህርት በአፄ ቴዎድሮስ ዘመን

የሚሲዮናያውያን ትምህርት ዓላማ የኢትዮጵያውያን ተማሪዎችን ሃይማኖት ለመለወጥና እነርሱም ሌሎችን ለመለወጥ እንዲችሉ ለማድረግ ነበር። በጊዜው ለነበሩ የኦርቶዶክስ ሃይማኖት ተከታይ የአገር መሪዎች ግን ከኦርቶዶክስ ቤተክርስቲያን ትምህርት ቤቶች ሌላ የሚታያቸው አዲስ ዓይነት ትምህርት ቤቶች አልነበሩም። በጊዜው አፄ ቴዎድሮስን የማረከው አዲስ የትምህርት ዓይነት የውትድርና ትምህርት ነበር።

አፄ ቴዎድሮስ ኢትዮጵያውያን ዘመናዊ የውትድርና ትምህርት መማር እንዳለባቸው በማመን አሠልጣኞች እንዲላኩላቸው የእንግሊዝን መንግሥት ጠየቁ። እንዲሁም በመሣሪያ ጥገናም ችሎታ ያላቸው አሠልጣኞች እንዲላኩላቸው የጠየቁ ሲሆን ንጉሠ ነገሥት ከመሆናቸውም በፊት ጥቂት ቱርኮች አንድ የግሪክ ክልስ እና ሌላ ዶሚኒዮ (Dominio) ይባል የነበረ የኢጣሊያን ክልስ ወታደሮቻቸውን በዘመናዊ ውትድርና ትምህርት እንዲያሰለጥኑ ቀጥረዋቸው የነበረ ሲሆን በኋላ ኃላፊነቱን ቤል (Bell) ይባል ለነበረ በአገር ጎብኚነት መጥቶ ለነበረ እንግሊዛዊ ሰው ሰጥተውት ነበር። አፄ ቴዎድሮስ ከውጪ የሚመጡት አሠልጣኞች አስተምረውን ወደ አገራቸው መመለስ አለባቸው ሲሉ እምነታቸውን ገልጸዋል።

3. ዘመናዊ ትምህርት በአፄ ምኒልክ ዘመን

አፄ ቴዎድሮስ በትምህርት ላይ የነበራቸው እምነት በቤተመንግሥታቸው የነበሩትን ወጣቱን ምኒልክ በማሳመኑ፣ አድገው አልጋው ላይ ሲቀመጡ የዘመናዊ የኢትዮጵያ አስተዳደር መሥራች ንጉሠ ነገሥት እንዲሆኑ አብቅቷቸዋል። በምዕተ ዓመቱ የመጨረሻው አሥርት አካባቢ ተማሪዎችን ወደ ውጭ አገር ለትምህርት በመላክ የመጀመሪያው የኢትዮጵያ መሪ ለመሆን በቅተዋል። ሦስት ተማሪዎች በኋላም የታወቁ ምሁራን ደራሲ አፈወርቅ ገብረየሱስን ጨምሮ አልፍሬድ ኢልግ (Alfred Ilg) በሚባል የንጉሠ ነገሥቱ የስዊስ አማካሪ አማካኝነት ወደ ስዊዘርላንድ ተላኩ። ለጥቂት

ጊዜ ኒኡቻቴል (Neuchatel) ከሚባል ስፍራ ከቆዩ በኋላ ወደ ኢጣሊያ በማምራት ቱሪን (Turin) ውስጥ ተማሩ። በተጨማሪም ስድስት ወጣት ኢትዮጵያውያን ዝነኛውንና የታወቁትን ተክለ ሃዋርያትን ጨምሮ ከሌላ መሪ የመንግሥት ባለሥልጣን ጋር ወደ ሩሲያ (Russia) ተላኩ። በጊዜው ሩሲያ የኦርቶዶክስ ሃይማኖትን የምትከተል ሀገር ሆና የምትታወቅ ስለነበረችና በምኒልክ ዘመንም የኢጣሊያንን ወረራ ደጋፊ ስላልነበረች የጊዜው የኢትዮጵያ ባለሥልጣናት በአክብሮትና በወዳጅነት የሚያዩዋት አገር ነበረች። ቢያንስ ሁለት ተማሪዎች ደግሞ ወደ ጀርመን የሄዱ ሲሆን ዶክተር ወርቅነህ ማርቲን ለተወሰነ ጊዜ ወደ በርማ በመሄድ ቆይተው ስለነበር ወደዚያው አምስት ወገኖቻቸው ኢትዮጵያውያን ሄደው እንዲማሩ አስፈላጊውን ሁሉ አመቻችተውላቸዋል። የንጉሠ ነገሥቱን ስሜትና ፍላጎት የመጀመሪያው የአሜሪካን መልእክተኛ እስኪነር የተገነዘቡ በመሆናቸው ኢትዮጵያውያን ወጣቶችን ወደአሜሪካ ለትምህርት መላክ አስፈላጊ ስለመሆኑ ተወያይተዋል። አፄ ምኒልክም ዘመናዊ ትምህርት "ወጣቶቻችን መማር አለባቸው" ያሉትን በመጥቀስ የንጉሠ ነገሥቱን ፍላጎት አሜሪካዊው መልዕክተኛ አንጸባርቀዋል። በውጭ አገር የተማሩ የዚያን ጊዜ ወጣት ትውልድ አቶ አሸብር ገብረ ሕይወት የአገራቱን መሪ ራዕይ በማንጸባረቅ "ሠላማችንን ለማረጋገጥ፣ አገራችንን ለማሳደግና ከአውሮፖ ኃያላን አገሮች አንፃር ታላቅነታችንን ለመጠበቅ" ይረዳል ሲሉ ትምህርት እጅግ አስፈላጊ መሆኑን ገልጸዋል።

የመጀመሪያው ዘመናዊ ትምህርት ቤት በመጀመሪያዎቹ ሃያኛው ክፍለ ዘመን አፄ ምኒልክ ቤተ መንግሥታቸው ውስጥ የከፈቱት ትምህርት ቤት ነው። ይህ የትምህርት ተቋም ይመራ የነበረው የንጉሠ ነገሥቱ እንደራሴ በሆኑት በቀኛዝማች ይብሳ ሲሆን ተማሪዎችም ወጣት የቤተመንግሥት አገልጋዮች ነበሩ። የሚማሩትም ንባብ፣ የእጅ ጽሑፍ፣ የሃይማኖት ትምህርት፣ የኢትዮጵያ ታሪክ፣ ሕግ፣ ግዕዝና መልካም ጠባይ ነበር።

ከጥቂት ዓመታት በኋላ ንጉሠ ነገሥቱ ይህ የመጀመሪያው ትምህርት ቤት በቂ አለመሆኑን በመገንዘብ መምህራን ከውጭ አገር ለማስመጣት ወሰኑ። ነገር ግን ከቤተክርስቲያን በኩል ተቃውሞ ስለተነሳባቸው በተለይም ግብፃዊው ጳጳስ አቡነ ማቴዎስ የተቃውሞው ተካፋይ በመሆናቸው ጉዳዩን ለማርገብ ሲሉ የኦርቶዶክስ ሃይማኖት ተከታይ ግብፃውያን መምህራንን መመልመል እንዳለባቸው ወሰኑ። በዚሁ መሠረት እንደ አውሮፖ አቆጣጠር በ1906 አሥር ግብጻውያን መምህራን ወደ ኢትዮጵያ የመጡ ሲሆን አዲስ አበባ፣ ሐረር፣ አንኮበር እና ደሴ ሊመደቡ ችለዋል።

ሌላው ትምህርት ቤት ማለትም ዳግማዊ ምኒልክ ትምህርት ቤት (Ecole Impérial Menelik II) የሚባለው የመጀመሪያው የመንግሥት ትምህርት ቤት በመሆን እንደ አውሮፖ አቆጣጠር በ1907 ዓ.ም. በንጉሠ ነገሥቱ ተከፈተ። በግብጽ ውስጥ በጊዜው የነበረውን ሁኔታ በመከተል የማስተማሪያው ቋንቋ ፈረንሳይኛ ሲሆን እንግሊዝኛ፣ ጣሊያንኛ እና አማርኛ በተጨማሪ ተማሪዎቹ ይማሩ ነበር። ሂሳብ፣ ሳይንስ፣ ጂምናስቲክና የስፖርት ትምህርቶችም ይሰጡ ነበር። ትምህርት ቤቱ አማርኛን መጻፍና ማንበብ ለሚችል ሁሉ ክፍት ነበር። ምግብና ማደሪያም በነጻ ይሰጡ የነበረ ሲሆን ትምህርት መማር እድሜ አይገድበውም ነበር።

በዚሁ ዓመት አፄ ምኒልክ በተጨማሪ በክፍለ ሀገር ደረጃ ሐረር ውስጥ አንድ ሌላ የመንግሥት ትምህርት ቤት አቋቋሙ። በሚቀጥለው ዓመት ከግብጽ ከመጡት መምህራን ማህል አንዱ ሃና ሣሊብ (Hana Salib) የተባለ በዲሬክተርነት ተመድቦ እንዲሠራ ሾሙ።

ከነዚህ ቀደም ብሎ እ.ኤ.አ. በ1907 በፈረንሳይ ኮሚኒቲ አዲስ አበባ ውስጥ አንድ ትምህርት ቤት ተከፍቶ ነበር። የተቋቋመው ለኢትዮጵያውያን ተማሪዎች ሲሆን እስከ 1910 ዓ.ም. ካገለገለ በኋላ በአሊያንስ ፍራንሴዝ (Alliance Francaise) ተወስዶ ኤኮል ፍራንሴዝ በኦፊሴል እንደ አውሮፖ አቆጣጠር በ1912 ዓ.ም. ተከፈተ። ትምህርት

የሚሰጠው በፈረንሳይኛ የነበረ ሲሆን በቀን አንድ ሰዓት ያህል የአማርኛ ትምህርት ይሰጥ ነበር።

ከሃይማኖት ጋር ያልተያያዙ መጻሕፍት ለመማሪያ አስፈላጊነታቸው የታወቀ ሲሆን በዘመነ ምኒልክ የመጀመሪያው ማተሚያ ቤት ተቋቁሟል። በጊዜው በውጭ አገር ትምህርታቸውን ከተማሩት ሰዎች አንዱ አቶ ሚካኤል ብሩ የመጀመሪያውን የሒሳብ መጽሐፍ ጽፈው ያሳተሙና የመጀመሪያውን አእምሮ የተሰኘውን የአማርኛ ጋዜጣ ያቋቋሙ ሰው ነበሩ።

4. የአፄ ምኒልክ ከዚህ ዓለም በሞት መለየት ያስከተለው የአጭር ጊዜ ክፍተት

አፄ ምኒልክ እ.ኤ.አ. በ1913 በመሞታቸው የትምህርት መስፋፋት ለጊዜው ተሰናክሎ ነበር፡፡ በሌላ በኩል ከአንደኛው የዓለም ጦርነት በኋላ የሚሲዮን ትምህርት ቤቶች መስፋፋት ጀመሩ። ላዛሪስቶች በዚያን ወቅት ሁለት የወንዶች ትምህርት ቤቶች በአሊቴና እና በጉላ እንዲሁም ሁለት የልጃገረዶች ትምህርት ቤቶች በአዲስ አበባና በአሊቴና ያካሂዱ ነበር። ትምህርት የሚሰጠው በፈረንሳይኛና በአማርኛ እንደነበረ ይታወቃል። የሚሰጠውም ትምህርት ሙሉ በሙሉ በነጻ ነበር። ካፑቺንስ (Capuchins) የተሰኙ የካቶሊክ ሚስዮናውያን ደግሞ 14 የመዋዕለ ሕጻናት፣ 24 የአንደኛ ደረጃና 7 የሁለተኛ ደረጃ ትምህርት ቤቶች ያካሄዱ እንደነበር መረጃዎች ይገልጻሉ። ከብዙ ጥቃቅን ከከተማ ወጣ ያሉ የመንደር ትምህርት ቤቶች ሌላ ከፍ ከፍ ያሉ ሌሎች የሮማ ካቶሊካውያን ትምህርት ቤቶች በአዲስ አበባ፣ በሐረር፣ በድሬዳዋና በሶፊ (Sofi) ይገኙ ነበር።

የሉተራን ሚሲዮኖችም በበኩላቸው ጥረት አድርገዋል፡፡ የስዊድን ኤቫንጀሊካል ሚሲዮን ስምንት ትምህርት ቤቶች ያካሄድ እንደነበር መረጃዎች ይገልጻሉ። ትልቁ ትምህርት ቤት አዲስ አበባ ውስጥ ይገኝ የነበረ ሲሆን ትምህርት የሚሰጠውም በአማርኛ፣ በኦሮምኛ፣ በእንግሊዝኛና ፈረንሳይኛ ነበር። የሚሰጡትም የትምህርት ዓይነቶች የሃይማኖት ትምህርት፣ የቤተ ክርስቲያን ታሪክ፣ ሒሳብ፣ ጂኦሜትሪ፣ መዝሙርና ጂምናስቲክ የነበሩ ሲሆን በተለይ ልጃገረዶች ስፌት በእጅ ሙያነት ይማሩ ነበር። ወላጆች እንደየአቅማቸው ለልጆቻቸው ትምህርት እንደሚከፍሉ መረጃዎች ይገልጻሉ። የስዊድን የመጽሐፍ ቅዱስ ተልዕኮ ወዳጆች (Swedish Friends of the Bible Mission) የተሰኘ ማህበር ከሦስት ትምህርት ቤቶች በተጨማሪም አንድ ትምህርት ቤት ለወንዶች ልጆች እና አንድ ትምህርት ቤት ለልጃገረዶች አዲስ አበባ ውስጥ እንደነበራቸው ይታወቃል።

የሰባተኛው ቀን አድቬንቲስቶች አንድ ትምህርት ቤት በአዲስ አበባ እና አንድ አነስ ያለ ትምህርት ቤት በአዲስ ዓለም ነበራቸው። ትምህርት የሚሰጠው በነጻ በአማርኛ ቋንቋ ብቻ የነበረ ሲሆን ወላጆች የምግብና የመኝታ ወጪዎችን ብቻ እንዲሸፍኑ ይደረግ ነበር። የሚሰጡት የትምህርት ዓይነቶች ንባብ፣ የእጅ ጽሕፈት፣ ሒሳብ፣ የጤና ትምህርት፣ ሥዕል መሳል፣ ጂምናስቲክ እና መዝሙር እንደነበር ይታወቃል።

በዚሁ ዘመን ትምህርት ይሰጡ ከነበሩት ሚሲዮናውያን የመጨረሻዎቹ የሰሜን አሜሪካን የፕሬስቢቴሪያን ቤተክርስቲያን (Presbyterian Church) አባላት ሲሆኑ ሰዮ (ወለጋ) ውስጥ ትምህርት በኦሮምኛ ብቻ የሚሰጥበት ተቋም ነበራቸው።

በጊዜው የሚሲዮናውያን ትምህርት ቤቶች ቢስፋፉም ከነዚህ ትምህርት ቤቶች ተመርቀው የሚወጡት፣ አፄ ምኒልክ ከከፈቷቸው ትምህርት ቤቶች ከሚወጡት አንጻር ሲታይ ከተራ የጽሕፈት ሥራ ሌላ ለመሥራት የማይችሉና የአርበኝነት ስሜት የሌላቸው ናቸው በማለት በመንግሥት አካባቢ በጊዜው የነበረውን አመለካከት አሸብር ገብረሕይወት ገልጸውታል።

5. ዘመናዊ ትምህርት በንግሥት ዘውዲቱ ዘመነ መንግሥት

ራስ ተፈሪ መኮንን እ.ኤ.አ. በ1916 ዓ.ም. አልጋ ወራሽና ባለሙሉ ሥልጣን እንደራሴ ሲሆኑ ለመንግሥት ሥራ ሁሉ ኃላፊ ሆነው መሥራት ጀመሩ። ይህም በቅድመ ኢጣሊያን ወረራ ዘመን በኢትዮጵያ የትምህርት ታሪክና በአጠቃላይም በሥልጣኔ በር ከፋችነቱ ትልቅ ስፍራ የነበረው የትውስታ ዘመን ነው። እርሳቸው ራሳቸው የምኒልክ ትምህርት ቤት ተመራቂ ሲሆኑ ትምህርት ለማስፋፋት የነበራቸው ፍላጎት እጅግ ከፍተኛ ነበር። እ.ኤ.አ. በ1923 ዓ.ም. የራሳቸውን ማተሚያ ቤት በማቋቋም ብርሃንና ሰላም የተሰኘ ጋዜጣና የተለያዩ ትምህርታዊ ጽሑፎች እንዲታተሙ አደረጉ።

እ.ኤ.አ. በ1925 ዓ.ም. ብዙ ተቃዋሚዎች ቢያጋጥሟቸውም የተፈሪ መኮንን ትምህርት ቤትን ከፈቱ። ተቃውሞው የቀድሞ አመለካከት ከነበራቸውና ዘመናዊ ትምህርትን ከሚጠሉ ባለሥልጣናት የመነጨ ነበር። ይህም ተቃውሞ የትምህርት ቤቱን መከፈት ለተወሰነ ጊዜ አዘግይቶታል። በትምህርት ቤቱ የመክፈቻ ንግግራቸው ላይ ለአገራቱ የሚደረግ ከንቱ የቃላት ውዳሴ ጊዜ ያለፈበት መሆኑን የሕዝቡ ፍላጎትና ጩኸት ግን ትምህርት ለማግኘት እንደሆነና ያለትምህርትም ነጻነት ተጠብቆ መኖር እንደማይቻል አስገነዘቡ። ስለዚህ የእውነተኛ አርበኝነት ምልክት ትምህርት ቤቶችን መክፈት መሆኑን አበክረው ገለጹ። የእድገትና የሥልጣኔ መነሻው ትምህርት እንደመሆኑ እርሳቸው በምሳሌነት ትምህርት ቤት በመክፈት ችሎታው ያላቸው ሁሉ የእርሳቸውን አርአያነት እንዲከተሉ አሳሰቡ። በመክፈቻ ንግግራቸው ካሰሙዋቸው ምክር ጠቀስ መመሪያዎች የሚከተለው አንዱ ነበር።

> «ለኢትዮጵያ ነፃነትና ጽናት ወሰንዋን ጠብቆ አሳፍሮ አስከብሮ ለማኩራትና ለሕዝቧ ልብ የታመነ ኃይል እንዲኖረው ለማድረግ መሣሪያው ትምህርት መማር ነው። ተማሪ ቤት ለማቆምና ልጆቻችሁ ያልሆኑ ተማሪዎችን ለመርዳት ልጆቻችሁንም እንዲማሩ ማድረግ ኢትዮጵያን ለሚወድ ሁሉ ይገባል። በንግግር አሁን ማንም ሰው ሲጠይቁት አገሬን ኢትዮጵያን እወዳለሁ የማይል የለም። ለሀገሬ ለኢትዮጵያ ወዳጅ ነኝ የሚል ሰው ሁሉ የወዳጅነቱን ምልክት ለማሳየት ተማሪ ቤት መርዳትና የሚቻለውም ተማሪ ቤት መሥራት ልጁን ማስተማር የሚገባ ነገር ነው።» (*የክብር ሠላምታ* ከሚል መጽሔት የተወሰደ ጥቅስ)

የተፈሪ መኮንን ትምህርት ቤት የተሠራው በ430,000 ማርተሬዛ ብር እንደነበር ይታወቃል። ትምህርት ቤቱ ከምኒልክ ትምህርት ቤት በስፋት የበለጠና ዘመናዊም ነበር። የሚሰጠውም ትምህርት በይበልጥ ወደፈረንሳይኛ ያዘነበለ እንደነበር ነው መረጃዎች የሚገልጹት። ለተከታታይ ዓመታት የትምህርት ቤቱ ዲሬክተሮች ፈረንሳውያን የነበሩ ሲሆን ተማሪዎች በአንደኛ ደረጃ ትምህርት ብቃታቸውን ለማወቅ በየዓመቱ የፈረንሳይን መንግሥት ፈተና ይወስዱ ነበር። ይሁን እንጂ ሁለት የትምህርት መስጫ ቋንቋዎች የነበሩ ሲሆን አንደኛው ፈረንሳይኛ ሲሆን ሌላኛው እንግሊዝኛ ነበር። የፈረንሳይኛውን የሚከታተሉት

124 ተማሪዎች ሲሆኑ እንግሊዝኛውን 76 ነበሩ። ይህም እ.ኤ.አ. ከ1928–9 የነበረው ሁኔታ ነው። አብዛኛዎቹ መምህራን ፈረንሳዮችና ፈረንሳይኛ ተናጋሪ ሊባኖሳውያን ነበሩ። የሚሰጡትም የትምህርት ዓይነቶች ፈረንሳይኛ፣ እንግሊዝኛ፣ አረብኛ፣ ሂሳብ፣ ኬሚስትሪ፣ ፊዚክስ፣ ታሪክ፣ ጂምናስቲክና ስፖርት ነበሩ። ያስተምሩ ከነበሩት የውጭ አገር መምህራን ሌላ አማርኛና በዝቅተኛ ክፍሎች ፈረንሳይኛ ጀማሪ ተማሪዎችን የሚያስተምሩ ኢትዮጵያውያን መምህራን ነበሩ።

ሀብት ወይም ብቃት ያላቸው ቤተሰቦች ልጆች በአዳሪነት ለመማር የሚከፍሉት ዘጠኝ ማርተሬዛ ብር የነበረ ሲሆን ችሎታው የሌላቸው ግን ለምግባቸውና ለማደሪያቸው ሳይከፍሉ በነጻ ይማሩ ነበር። እንዲያውም በኋላ ለእያንዳንዱ ተማሪ ለየወሩ የሚሆነው የወጪ ሂሳብ መክፈል ተጀምሮ ነበር። ይህም የተደረገበት ምክንያት የተማሪዎችን ወጪ ለመሸፈን ብቻ ሳይሆን ዘመናዊ ትምህርት በሰፊው የሚቃወሙትን ወገኖች ለማሸነፍ በጊዜው የተወሰደ ርምጃ ነው።

6. የትምህርት ታክስ መጀመር

የትምህርት ወጪዎችን ለመሸፈን እ.ኤ.አ. በ1926 ዓ.ም. ከመቶ 6 በገቢና በወጪ ንግድ ላይ ለመጀመሪያ ጊዜ የትምህርት ታክስ ተጣለ። እ.ኤ.አ. ከ1929–30 ባለው ጊዜ 163,874 ማርተሬዛ ብር ተሰበሰበ።

በእነዚሁ ዓመታት ውስጥ የቅዱስ ጊዮርጊስ ት/ቤትና አንድ ሌላ ትምህርት ቤት አዲስ አበባ ውስጥ ተከፈቱ። ሁለቱም በፈረንሳይኛ ነጻ ትምህርት መስጠት ጀመሩ። በተመሳሳይ መልኩ በክፍለ ሀገር ደረጃ በደሴ፣ በድሬዳዋ፣ በጅጅጋና በለቀምት እ.ኤ.አ. በ1928 እና በ1929 ባሉት ጊዜያት አራት ትምህርት ቤቶች ተከፈቱ። ደሴ ውስጥ የተከፈተው ትምህርት ቤት የሚያስተምረው በፈረንሳይኛ የነበረ ሲሆን ድሬዳዋ ውስጥ የተከፈተው በፈረንሳይኛና በእንግሊዝኛ ትምህርት ይሰጥ ነበር። በቀሪዎቹ ሁለት ትምህርት ቤቶች የማስተማሪያው ቋንቋ እንግሊዝኛ ነበር።

7. የመጀመሪያው የትምህርትና ሥነ ጥበብ ሚኒስቴር መቋቋም

እ.ኤ.አ. በ1930 ዓ.ም. ከቀዳማዊ ኃይለ ሥላሴ የንጉሠ ነገሥትነት ዘውድ ክብረ በዓል በኋላ ትምህርት በኢትዮጵያ ውስጥ በፍጥነት መስፋፋት ጀመረ። የንጉሠ ነገሥቱ ዋና ዓላማ ዘመናዊ የመንግሥት አስተዳደር ለመመሥረት እንደመሆኑ የመጀመሪያውን የትምህርትና ሥነ ጥበብ ሚኒስቴር አቋቋሙ። የዳግማዊ ምኒልክ ትምህርት ቤት ተመራቂ የነበሩት ክቡር ብላቴን ጌታ ሳሕሌ ፀዳሉ የመጀመሪያው የትምህርት ሚኒስትር ሆነው ተሾሙ።

ዓፄ ኃይለሥላሴ፣ ከትምህርት ታክስ በተጨማሪ ከጠቅላይ ግምጃ ቤት ገቢ ውስጥ ሁለት ከመቶ ለትምህርት እንዲመደብ አደረጉ። በዚሁ ጊዜ አካባቢ ንጉሠ ነገሥቱ ወታደሮች ማንበብና መጻፍ እንዲማሩ ትዕዛዝ ሰጡ። ካህናትም ሕጻናትንና ወጣቶችን በማስተማር እንዲሳተፉ አሳሰቡ።

በዚሁ ጊዜ ፕሮፌሰር ኧርነስት ወርክ የሚባሉ ጥቁር አሜሪካዊ ቀደም ብለው መስኪንግሀም ኮሌጅ (Muskingham College) ውስጥ ያስተምሩ የነበሩ ምሁር

በትምህርት አማካሪነት ተሾሙ። በመቀጠልም እኚህ ምሁር የአገሪቱ የትምህርት መዋቅር ስድስት ዓመት የአንደኛ ደረጃ ትምህርት፣ ስድስት ዓመት የሁለተኛ ደረጃ ትምህርት እና አራት ዓመት የዩኒቨርስቲ ትምህርት እንዲሆን ሲሉ ሀሳብ አቀረቡ። የሚሰጠውም ትምህርት በመምህራን ስልጠናና በእርሻ ትምህርት ላይ ልዩ ትኩረት እንዲያደርግ አሳሰቡ። ይሁን እንጂ ይህን የትምህርት መዋቅር ኘላን በሥራ ላይ ለማዋል በቂ መምህራን የሉም ሲሉም ችግሩን ገለጹ።

ችግሮች ቢኖሩም ቀጥሎ በነበሩት አምስት ዓመታት ከዚያ በፊት በኢትዮጵያ ታሪክ ያልታየ የትምህርት እድገትና መስፋፋት ሊታይ ችሏል። በዋናው ከተማ ሰባት እና በክፍለ ሀገራት ስምንት የመንግሥት ትምህርት ቤቶች ሊከፈቱ ችለዋል። ከእነዚህ ትምህርት ቤቶች የመጀመሪያው የቀዳማዊ ኃይለ ሥላሴ ሊሴ (Lyce Haile Sellassie I) የቴክኒክና የቋንቋ ትምህርት ሥልጠና ለ100 ያህል ተማሪዎች በመስጠት ሥራውን ጀመረ። ትምህርት የሚሰጠው በፈረንሳይኛ ሲሆን የትምህርቶቹም ዓይነቶች ሂሳብ፣ ፊዚክስ፣ ኬሚስትሪ፣ ሲቪል እንጂነሪንግ፣ የእንስሳት ጤና ትምህርት (Veterinary Science) እና ዘመናዊ የቋንቋዎች ትምህርት ነበሩ።

እ.ኤ.አ. በ1931 ግርማዊት እቴጌ መነን በስማቸው የሚጠራ አንድ የልጃገረዶች ትምህርት ቤት አዲስ አበባ ውስጥ ከፈቱ። የልጃገረዶቹ ተማሪዎች ቁጥር እ.ኤ.አ. በ1935 ዓ.ም. 80 የደረሰ ሲሆን ትምህርት ይሰጥ የነበረው በፈረንሳይኛ ሆኖ በተከታታይ የትምህርት ቤቱ አመራር አባላት ፈረንሳዊ ሴቶች ነበሩ። ተማሪዎቹም የአንደኛ ደረጃን ትምህርት ሲያከናውኑ የፈረንሳይ መንግሥት ሰርቲፊኬት ለማግኘት ፈረንሳይ ለጋሲዮን ውስጥ ፈተና ይሰጣቸው ነበር። ለተማሪዎቹ የሚሰጡት የትምህርት ዓይነቶች ሳይንስ፣ ሂሳብ፣ ሥዕል፣ ባልትናና ጂምናስቲክ እንደነበሩ ይታወቃል።

እ.ኤ.አ. በ1932 ዓ.ም. አባትና እናት ለሌላቸው 100 ለሚያህሉ ወንዶች ልጆች ትምህርት ቤት የተከፈተ ሲሆን የሚማሯቸውም የትምህርት ዓይነቶች ሳይንስ፣ ሂሳብ፣ የብረታ ብረት ሙያና ጫማ ሥራ እንዲሁም ሌሎችም የሙያ ትምህርቶች ነበር። እ.ኤ.አ. በ1934 ዓ.ም. አንድ የመምህራን ማሠልጠኛ ትምህርት ቤት አንድ የወንዶች እስካውት ትምህርት ቤት ተከፍተው የነበሩ ሲሆን ትምህርት የሚሰጠው በፈረንሳይኛ መሆኑ ታውቋል። በዚሁ ጊዜ አንድ የሥዕል ትምህርት ቤት (Academie des Beux Arts) ስራውን ጀምሮ የነበረ ሲሆን ት/ቤቱ የሚመራው ፖሪስ ውስጥ በተማረው በኢትዮጵያዊው ሠዓሊ በአቶ አገኘው እንግዳ ነበር።

በየክልሉም ትምህርት እየተስፋፋ በመሄድ በፈረንሳይኛ ትምህርት ይሰጥባቸው የነበሩት በሐረር፣ በአምቦ፣ በጂማ እና በሰላሌ እንዲሁም በእንግሊዝኛ ትምህርት በአሰበ ተፈሪ፣ በጎንደር፣ በደብረ ማርቆስ፣ በአድዋና በመቀሌ ተከፍተዋል። በአዲስ አበባ የሚኖሩ የውጭ አገር ሕብረተሰብ አባላት ልጆች ማስተማሪያ ግሪኮች፣ አርመኖችና ሕንዶች የየራሳቸውን ትምህርት ቤት ከፍተዋል።

በዚሁ መልክ ትምህርት እየተስፋፋ ከመሄዱም በተጨማሪ መንግሥት ቁጥራቸው እየጨመረ በመሄድ ላይ የነበረ ተማሪዎች ወደ ውጭ አገር ለትምህርት በመላኩ ላይ እየገፋበት ሄደ። መንግሥት እየከፈለ የሚያስተምራቸውን ተማሪዎች ከሚልክባቸው መካከለኛ ምስራቅ አገሮች ውስጥ ግብጽ፣ ሊባኖስ፣ ሱዳን ይገኙባቸው የነበረ ሲሆን ከእነዚሁ አገሮች ተነስተው

ብዙዎች ለዩኒቨርሲቲ ትምህርት ወደ አውሮፖና አሜሪካ ይሄዱ ነበር። ሌሎች በቀጥታ ከኢትዮጵያ ወደ አውሮፖና አሜሪካ ይሄዱ እንደነበር ይታወቃል። በአንድ ወቅት ቢያንስ 20 ተማሪዎች ወደ ግብጽ ይህንኑ የሚያህል ቁጥር ወደ ሊባኖስና ግማሽ ደርዘን ያህል ወደ ሱዳን ሄደዋል። ትልቅ ቁጥር የያዙት ወደ ስልሳ ገደማ የሆኑ ወደፊት የአገሪቱ ማኒስትሮች የሚሆኑትን ጭምር ያካተተ ቡድን ወደ ፈረንሣይ፣ ሃያ ያህል ወደ እንግሊዝ አገር፣ አሥር ወደ እስዊዘርላንድ፣ ዘጠኝ ወደ አሜሪካና ዘጠኝ ወደ ኢጣሊያን፣ ሁለት ወደ ጀርመን፣ ሁለት ወደ ቤልጂየምና አንድ ወደ እስፔይን ተልከዋል። የሚማሩዋቸው የትምህርት ዓይነቶች መድኃኒት፣ የእንስሳት ሳይንስ (Veterinary Science)፣ ምህንድስና፣ የሕግ ትምህርት፣ የመምህርነት ሙያ፣ ኢኮኖሚክስ፣ ስነጽሁፍ፣ ስዕል፣ ጋዜጠኝነት፣ አይሮፕላን መንዳትና ሚሊተሪ ሣይንስ የነበሩ ሲሆን ከሰላሳ ያላነሱ በፈረንሳይ አገር በውትድርና ትምህርት ስልጥነው ተመልሰዋል፡፡ ከነዚህ መንግሥት ከላካቸው ተማሪዎች ሌላ ወደ አርባ የሚያህሉ የሮማ ካቶሊክ ሃይማኖት ተከታዮች በሚሲዮናውያን ወጪ ወደ ቫቲካንና ሃያ አምስት የሚያህሉ ቤተ እሥራኤላውያን (ፈላሻዎች) በይሁዳውያን ርዳታ ወደ ተለያዩ የአውሮፖ አገሮች ለትምህርት ሄደዋል። ከነዚህ ውስጥ ጥቂቶች የሃይማኖታቸውን ትምህርት የተከታተሉ ሲሆን አብዛኛዎቹ የተለያዩ የትምህርት ዓይነቶች (መድኃኒት፣ ሕትመት፣ ሽመና፣ አናጢነትና ሜካኒክነት ወ.ዘ.ተ.) መማር ችለዋል።

ከኢጣሊያን ወረራ በፊት የዘመናዊ ትምህርት መሠረት ተጠናክሮ የተጣለበት ጊዜ የነበረ ሲሆን ተከፍተው የነበሩት ትምህርት ቤቶች የሚያስተናግዷቸው ተማሪዎች ማንም ኢትዮጵያዊ ገብቶ የሚማርባቸው ነበሩ።

ከኢጣሊያን ወረራ አሥር ዓመት ገደማ በፊት ጀምሮ ማንበብና መጻፍ የሚችለው ሕዝብ ቁጥር እያደገ ሄዶ ስለነበር በዛ ላለ ጊዜ ኢትዮጵያ ውስጥ የኖሩ ክሪስቲን ሳንድፎርድ የሚባሉ የውጭ አገር ዜጋ በዚሁ ዘመን ማንበብና መጻፍ የሚችለው ሕዝብ ቁጥር ማደጉን ሲገልጹ "እ.ኤ.አ በ1920 በአንድ ቤተሰብ ውስጥ አንድ ማንበብና መጻፍ የሚችል ወንድ ልጅ ሲገኝ በመገረም የተለየ ሆኖ ይታይ የነበረ ሲሆን እ.ኤ.አ በ1935 ግን በዚሁ ሕብረተሰብ ውስጥ በአማርኛ ፊደላት በመጠቀም ማንበብና መጻፍ የማይችሉ ወንዶች ጎልማሶችና ልጆች በጣም ጥቂት ነበሩ" ሲሉ አስተያየታቸውን ሰጥተዋል። ይህን የክርስቲን ሳንድፎርድ አስተያየት ያነበቡ አንድ እንግሊዛዊ ሰው እ.ኤ.አ በ1932 ማንበብና መጻፍ የሚችለው ሕዝብ በጣም ከፍተኛ ነው ባይባልም በተመሳሳይ የእድገት ደረጃ ላይ ካሉት ሌሎች አገሮች ጋር ሲታይ ግን በእውነትም ከዚህ በፊት ከነበረው በተለየ ሁኔታ እድገት እየታየ ነው ሲሉ አስተያየታቸውን ሰጥተዋል። በተጨማሪም አንድ ኤሪክሰን የተባሉ የስዊዲን ሚሲዮናዊ ከዚሁ አባባል ጋር በመስማማት "ማንበብ የሚችሉ ሰዎች ቁጥር መጨመሩ የተረጋገጠ ነው" በማለት ፍርሀታቸውን ደግሞ ሲገልጹ ወደ ትምህርት ቤት በመሄድ የሚማሩ ወጣቶች "በአብዛኛው የከተማ ፍቅር ስለሚያድርባቸው ወደመንደራቸው የሚመለሱት ቁጥር እጅግ በጣም ጥቂት ነው የሚሆነው" ሲሉ አስተያየታቸውን አክለው ሰጥተዋል። ለዚህ ውጤት የተደረሰው ግርማዊ ቀዳማዊ አፄ ኃይለ ሥላሴ ስልጣኔ ወደ ኢትዮጵያ እንዲገባ ከፍተኛ ፍላጎት ስለነበራቸው ከኢጣሊያን

ጦርነት በፊት ሕብረተሰቡን ለመለወጥ ትምህርት በፍጥነት እንዲስፋፋ ስለሚያበረታቱ ነበር።

8. ትምህርት በጣልያን ወረራ ዘመን

እ.ኤ.አ. የ1935 ዓ.ም. የኢጣሊያን ወረራ ተጀምሮ የነበረውን የትምህርት መስፋፋት ገታው። የመንግሥት ትምህርት ቤቶች በሙሉ የተዘጉ ሲሆን ሥራቸውን ያላቆሙት ጥንታዊ የቤተክርስቲያን ትምህርት ቤቶች ብቻ ነበሩ። የተዘጉት የመንግሥት ትምህርት ቤቶች በአብዛኛው ወደ ጣሊያን ልጆች ማስተማሪያ ትምህርት ቤትነት እንዲለወጡ ተደረገ። የጊዜው የፋሺስት ጣሊያኖች ዓላማ በኢትዮጵያ ቅኝ ግዛታቸው ውስጥ ብዙ ሰፋሪ ዜጎቻቸውን ወደ ኢትዮጵያ እንዲመጡ ለማድረግ ስለነበር ለአገሬው ሕዝብ ሳይሆን ለዜጎቻቸው ትምህርት ቤቶች ማስፋፋት እንዳለባቸው በማመን ይህንኑ ዓላማ ለመተግበር መንቀሳቀስ ጀምረው ነበር። የኢትዮጵያ ልጆች ባይማሩ የሚያሳስባቸው ጉዳይ ስላልነበረ የተፈሪ መኮንን ትምህርት ቤትን በሁለት በመክፈል የአካዳሚክና የቴክኒክ ትምህርት ቤቶች በማለት ለኢጣሊያን ልጆች ማስተማሪያ አደረጉት።

ከጣሊያን ወረራ በፊት የማስተማሪያ ቋንቋ አማርኛ የነበረ ሲሆን ከወረራው በኋላ አዲስ የትምህርት መመሪያ በማውጣት ኢትዮጵያውያን ተማሪዎች ኤርትራ ውስጥ ይደረግ እንደነበረው እስከ 4ኛ ክፍል እንዲማሩ ቢበዛ ከ6ኛ ክፍል በላይ ትምህርት እንዳይሰጣቸው በመወሰን የማስተማሪያ ቋንቋ በአማራ ክልል አማርኛ፣ በትግራይ ትግሪኛ፣ በአዲስ አበባ አማርኛና ኦሮምኛ፣ በሐረርጌ ኦሮምኛና ሐረሪኛ፣ በኦሮሞ ሲዳማ ኦሮምኛና ከፊቾ፣ በሶማሌ ሱማሊኛ እንዲሆን የሙስሊም ሕብረተሰብ ባሉባቸው አካባቢዎች ትምህርት ቤቶች ሁሉ በተጨማሪ በአረብኛ እንዲጠቀሙ ተወስኖ የየአካባቢዎቹ ገዥዎች ሌሎች ተጨማሪ የማስተማሪያ ቋንቋዎች ሲያስፈልጋቸው ሥራ ላይ እንዲያውሉ ሥልጣን ተሰጣቸው።

የትምህርት ፖሊሲው መሠረቱ ፖለቲካ የነበረ ሲሆን የኢትዮጵያ ልጆች ከኢጣሊያን ልጆች ጋር አብረው መማር አይችሉም ነበር። ፖልሰን ኒውማን (Polson Newman) *የተባሉ ታዛቢ እንደገለጹት ተማሪዎች ለሮማው ንጉሥ ነገሥትና ለዱቼ ታማኝ እንዲሆኑ መስበክ የትምህርቱ አንደኛው ዋና ዓላማ ነበር። የማስተማሪያ መጻሕፍት ለዚሁ ዓላማ በሚስማማ መልክ በማዘጋጀት ከዚህ በታች ያለውን መፈክር ያካትቱ እንደነበር ፖልሰን ኒውማን ይገልጻሉ። «እናንተ የኢትዮጵያ ልጆች ሆይ በታላቂቱ የኢጣሊያን ሕዝብ ሥር በመሆናችሁና በጥፋተኞች ላይ የቅጣት ውሳኔ ሰጭ አካል ሥር በመሆን የምትሠሩ በመሆናችሁ ኩራት ሊሰማችሁ ይገባል።» "ትኩር ብሎ በጥልቀት እየተመለከተ ለሚገመግማችሁ ለዱቼ* (Duce) *ክንዳችሁን ወደ ላይ ከፍ በማድረግና እጃችሁን በመዘርጋት.... 'እኔ ሁልጊዜ ትዕዛዝህን ለመቀበል ዝግጁ ነኝ' በማለት ድምጻችሁን ጎላ በማድረግ አሰሙ" የሚሉ የፖለቲካ መፈክሮችን ያካተተ ትምህርት ይሰጥ እንደነበር አስተያየት ሰጪው ገልጸዋል።*

የትምህርቱ ይዘት ወጣቶችን ለኢጣሊያን አገልጋይነት እንዲረዳ ሆኖ የተዘጋጀ ሲሆን ጥልቀት ያለው ትምህርት እንዳይሰጥ የትምህርቱ ፖሊሲ ትኩረት እንደነበር ፖልሰን ኒውማን ገልጸውታል። ይኸው ስብከት ይሰጥባቸው የነበሩት ትምህርት ቤቶች የተከፈቱት የመንግሥት ትምህርት ቤቶች ባልነበሩባቸው በጥቂት የክልል ከተማዎች ሲሆን በጣሊያኖች የቅርብ ቁጥጥር ይደረግባቸው

የነበሩ ናቸው። በእነዚህ ትምህርት ቤቶች ኒውማን እንዳሉት ትምህርት ይሰጥባቸው የነበሩት ቋንቋዎች ኢጣሊያንኛና የአካባቢ ቋንቋዎች የነበሩ ሲሆን መምህራኑ በአብዛኛው ኤርትራውያን ቄሶችና መነኮሳት የነበሩ ሲሆን ተቆጣጣሪዎቹ ጣሊያኖች ነበሩ። ትምህርት የሚከታተሉት ተማሪዎች ቁጥር በጣም አነስተኛ እንደነበር የጣሊያኖች ሪፖርት የሚገልጽ ሲሆን ትምህርት አቋርጠው ወደ ቤታቸው የሚመለሱትና ለአስተርጓሚነት ሥራ ትምህርት የሚያቋርጡ ብዙ ነበሩ። ይሰጥ የነበረውም ትምህርት እጅግ በጣም ዝቅተኛና ጥራት የጎደለው እንደነበር እንግሊዛዊው ጆርጅ እስቲር (George Steer) ገልጸውታል። ለጣሊያን ተሰልፈው የነበሩት የየአካባቢው ተወላጅ ወታደሮች ማንበብና መጻፍ የሚችሉት ከመቶ አምስት እንደማይበልጡ ታውቋል። ይሁን እንጂ በአገሪቱ ውስጥ የጣሊያኖች ገብቶ መኖርና በጣሊያንኛ ቋንቋ ማስተማር መሞከሩ ብዙ የጣሊያንኛ ቃላት ወደየአካባቢው ቋንቋዎች ሠርገው መግባታቸው በቀላሉ የሚታይ ክስተት እንደነበር ታውቋል።

9. ከወራሪው ጣልያን ድል መመታት በኋላ ትምህርት በኢትዮጵያ

ከጣሊያን ወረራ በፊት ዘመናዊ ትምህርት እንዲስፋፋ ብዙ ጥረት በመደረግ ላይ የነበረ ሲሆን ተከፍተው የነበሩት ትምህርት ቤቶች ሥራ በድንገት በወረራው ምክንያት ሊቋረጡ ችለዋል። የሚያሳዝነው በውጭ አገር ሆነ በአገር ውስጥም ተምረው የነበሩ ብዙ ኢትዮጵያውያን በወረራው ጊዜ መገደላቸው ነው።

ንጉሠ ነገሥቱ ከጣሊያን ድል መመታት በኋላ በ1933 ዓ.ም. ወደ ኢትዮጵያ ሲመለሱ መንግሥትን መልሶ ለማቋቋም ሆነ ትምህርት መስጠትን ለመጀመር ከባድ መነሳት ግድ ሆኖባቸው ነበር። ሁሉም ነገር የተጀመረው እንደታሪክ አጋጣሚ ሆኖ ይህ ወቅት በዓለም አቀፍ ጦርነት ምክንያት የብዙ አገሮች ኢኮኖሚ የተጎዳበት ጊዜ ስለነበር ኢትዮጵያን እንደገና መልሶ ለማቋቋም ብዙም እርዳታ ለማግኘት የማይቻልበት ወቅት ነበር። አገሪቱ የነበራት አማራጭ ወደፊት ለመራመድ የራሷን ጥረት ዋንኛው መንገድ አድርጎ መከተል ብቻ ሆኖ የነበረ ሲሆን ቀስ በቀስ ግን ያደጉት አገሮች ኢኮኖሚ ማገገም ሲጀምር ድጋፍ ማግኘቷ እየጨመረ መሄድ ጀመረ።

ነፃነቷን ካስከበረች በኋላ በ1936 ዓ.ም. የነበረው የትምህርት በጀት ብር 879,413 ብቻ ነበር። በ1937 ዓ.ም. ደግሞ ወደ ብር 1,772,451 ሊያድግ ችሏል። በየጊዜው የትምህርት በጀት ቀስ በቀስ እያደገ በመሄድ በ1941 ዓ.ም. የነበረው የትምህርት በጀት ብር 10,530,797 ደርሶ ነበር። በ1943 የመንግሥት ትምህርት ቤቶች ቁጥር 425 ሲሆን የተማሪዎች ቁጥር 79,533 ነበር። ከዚህ ውስጥ የልጃገረዶች ቁጥር 11,370 ብቻ እንደነበር ታውቋል።

ለትምህርት ከፍተኛ ትኩረት በመስጠት በ1939 ዓ.ም. የመሬት የትምህርት ታክስ ታወጀ። በተጨማሪም ከውጭ ወደ አገር ውስጥ ከሚገባ በማንኛውም ዕቃ ላይ ለትምህርት የሚውል ተጨማሪ ታክስ ተደነገገ።

ከወራሪው ጣሊያን ድል መመታት በኋላ ለመጀመሪያዎቹ ጥቂት ዓመታት ማለትም ከ1936 ዓ.ም. እስከ 1943 ዓ.ም. የነበረው የእያንዳንዱ ዓመት በጀት በዝርዝር ሲታይ እንደሚከተለው ነበር።

1936	ዓ.ም.	ብር	879,413
1937	ዓ.ም.	″	1,772,451
1938	ዓ.ም.	″	6,963,397
1939	ዓ.ም.	″	8,107,363
1940	ዓ.ም.	″	10,178,600
1941	ዓ.ም.	″	10,530,797
1942	ዓ.ም.	″	10,336,105
1943	ዓ.ም.	″	10,319,545

10. የትምህርት አስተዳደር ሥርዓት

በጊዜው የትምህርትና ሥነ ጥበብ ቦርድ የነበረ ሲሆን ኃላፊነቱም የትምህርትን እድገት መገምገምና የሚኒስቴሩ መሥሪያ ቤት የሚያዘጋጃቸውን ፖሊሲዎች አጥንቶና መርምሮ ያመነባቸውን ማጽደቅ ሲሆን በሥራ ላይ ማዋሉ ግን የሚኒስቴሩ መሥሪያ ቤት ኃላፊነት ነበር።

በየጠቅላይ ግዛቱ የነበሩት የአንደኛ ደረጃ ትምህርት ቤቶች የሚተዳደሩት ከየጠቅላይ ግዛቱ በሚሰበሰበው የትምህርት ታክስ የነበረ ሲሆን ይህም በትክክል መፈጸሙን ለመከታተል የተለያዩ የትምህርት መመሪያዎች ለመስጠት እያንዳንዱ ጠቅላይ ግዛት የራሱ የትምህርት ቦርድ ነበረው። የየክልሉም ቦርድ ሪፖርቱንና ፍላጎቱን ለትምህርት ሚኒስቴር ያቀርብ ነበር። የትምህርት ሚኒስቴር በማዕከላዊ ደረጃ ባለው የትምህርት ቦርድ ሲጸድቅለት የየጠቅላይ ግዛቱ የትምህርት ቢሮ በሥራ ላይ የሚያውለውን በጀት ያስተላልፍ ነበር። የሁለተኛ ደረጃ ትምህርትና በዋናው ከተማ የነበሩ የአንደኛ ደረጃ ትምህርት ቤቶች የትምህርት ወጪ የሚሸፈነው በማዕከላዊ ደረጃ ከሚገኝ በጀት ነበር።

11. ከነጻነት በኋላ የጥቂት ዓመታት የትምህርት ተሳትፎ

11.1 *አንደኛ ደረጃ ትምህርት ቤቶች*

ከ1–4ኛ ክፍል የመጀመሪያ ደረጃ፣ ከ5–8ኛ መካከለኛ ደረጃ፣ እና ከ9–12ኛ ክፍል ሁለተኛ ደረጃ በመባል ይታወቁ ነበር።

በአንደኛ ደረጃ አማርኛ የማስተማሪያ ቋንቋ የነበረ ሲሆን የእንግሊዝኛ ቋንቋ ከ3ኛ ክፍል ጀምሮ እንደ አንድ የትምህርት ዓይነት ይሰጥ ነበር። እንግሊዝኛ ከ5ኛ ክፍል ጀምሮ የማስተማሪያ ቋንቋ ሆኖ በማገልገል ላይ ነበር።

በ1945 ዓ.ም. 412 የመንግሥት የአንደኛ ደረጃ ትምህርት ቤቶች የነበሩ ሲሆን በሚቀጥለው ዓመት ግን የተማሪዎች ቁጥር 62,387 ደርሶ እንደነበር ታውቋል። በዚሁ ዓመት (1946) የነበሩ ያስተማሪዎች ቁጥር 1,541 ሲሆን የመምህርና የተማሪ ጥምርታ 1:40 ነበር።

መምህራን የሚሠለጥኑት በቀዳማዊ ኃይለ ሥላሴ የቀን ትምህርት ቤትና በግርማዊት እቴጌ መነን የእጅ ሥራ ትምህርት ቤት ሲሆን ትምህርት ቤቶች ለእረፍት ሲዘጉ የሙያ ትምህርት ኮርስ ይሰጥ ነበር።

11.2 *ማዕከላዊ ትምህርት ቤቶች*

እነዚህ ከ5ኛ እስከ 8ኛ ክፍል ያሉ ትምህርት ቤቶች ናቸው። ብዙዎቹ ከ1–4 ክፍል ትምህርት ቤቶች ጋር የተያያዙ ናቸው። የእዚህ ደረጃ ያላቸው ትምህርት ቤቶች ከ8ኛ ክፍል በኋላ አገር አቀፍ ፈተና (National Examination) ይወስዱ ነበር። ፈተናውን ያለፉት ተማሪዎች በተለያዩ 2ኛ ደረጃ ትምህርት ቤቶች ተመድበው ትምህርታቸውን ይቀጥሉ ነበር። በጊዜው የነበሩት ማዕከላዊ ትምህርት ቤቶች ቁጥር 119 እንደነበር ይታወቃል። በ1946 ዓ.ም. በእነዚህ 119 ትምህርት ቤቶች ያስተምሩ የነበሩ መምህራንና የትምህርት ቤት ዲሬክተሮች 344 ኢትዮጵያውያንና 172 የውጭ አገር ዜጎች ነበሩ።

11.3 *ሁለተኛ ደረጃ ትምህርት ቤቶች*

ሁለተኛ ደረጃ ትምህርት ቤቶች ከ9ኛ እስከ 12ኛ ያሉት ክፍሎች መሆናቸው ግልጽ ነው። ሁለተኛ ደረጃ ትምህርት ቤቶች የሚያካትቱት የአካዳሚክ፣ የቴክኒክ፣ የንግድ (Commercial)፣ የግብርና (Agricultural)፣ እና የሙያ (Professional) የትምህርት ዘርፎች ነበሩ። በሐረር ውስጥ ይገኙ ከነበሩት የመምራን ማሠልጠኛና[*] መድሐኒዓለም ሁለተኛ ደረጃ ት/ቤት ሌላ የጂማና የአምቦ የእርሻ ትምህርት ቤቶች፣ የጎንደር የጤና ጣቢያ እና በአዲስ አበባ የሚገኙ 7 ሁለተኛ ደረጃ ትምህርት ቤቶች የነበሩ ሲሆን ሌሎች በየጠቅላይ ግዛቱ የሚቋቋሙ ነበሩ። የአካዳሚክ የሁለተኛ ደረጃ ተማሪዎች የ12ኛ ክፍል ትምህርት ከፈጸሙ በኋላ የለንደን ዩኒቨርሲቲ የጠቅላላ የትምህርት የምስክር ወረቀት እንደ አውሮፓውያን ቀን አቆጣጠር እስከ 1960 ዓ.ም. ድረስ ፈተና (London University General Certificate of Education Examination) ይወስዱ ነበር።

በ1947 ዓ.ም. በአካዳሚክ ሁለተኛ ደረጃ ት/ቤቶች ውስጥ 77 የውጭ አገር መምህራንና የት/ቤቶች ዲሬክተሮች በትምህርት ሚኒስቴር ተቀጥረው ይሠሩ ነበር። በመከፈት ላይ ላሉ ሌሎች ትምህርት ቤቶች በተጨማሪ 67 የውጭ አገር መምህራን እንደሚያስፈልጉም በጊዜው በእቅድ ሊያዝ ተችሏል። የሁለተኛ ደረጃ ትምህርት ቤቶችን በይበልጥ ለማስፋፋት ለከፍተኛ ትምህርት ብቃት የሚኖራቸው ተማሪዎች ቁጥር በ1953 ዓ.ም. 525 መድረስ እንዳለበት በዕቅድ ተይዟል።

11.4 *የከፍተኛ ትምህርት ተቋማት*

የ2ኛ ደረጃ ትምህርታቸውን ያጠናቀቁ ተማሪዎች የከፍተኛ ትምህርታቸውን ለመቀጠል የሚገቡባቸው በሐረር የሚገኘው የእርሻና ሜካኒክ ትምህርት ኮሌጅ (College of Agriculture and Mechnaical Arts)፣ የኢንጂነሪንግ ኮሌጅ (College of Engeenering)፣ የሕንጻ ቴክኖሎጂ ኢንስቲትዩት (Institute of Building Technology)፣ የቴክኒክ ኢንስቲትዩት (Technical Institute)፣

[*] ሐረር መምህራን ማሠልጠኛ አጀማመሩ አዲስ አበባ ሆኖ የተወሰነ ቁጥር ያላቸው መምህራንን ለአንደኛ ደረጃ ት/ቤቶች ካሰለጠነ በኋላ ወደ ሐረር እንዲዛወር ተደርጓል።

የባህር ማሠልጠኛ ኢንስቲትዩት (Marine Training Institute)፣ የጦር ኃይል ማሠልጠኛ ኢንስቲትዩት (Military Training Institute)፣ የጎንደር የሕዝብ ጤና ኮሌጅ እና ማሠልጠኛ ማዕከል (Public Health College and Training at Gondar)፣ እና የአዲስ አበባ ዩኒቨርስቲ ኮሌጅ (University College of Addis Ababa) ከነዚህም ሌላ በጂማ ሌላ ኮሌጅ ለመክፈት ታስቦ ነበር።

11.5. *በውጭ አገር የሚማሩ ተማሪዎች*

አገር ውስጥ ከሚሰጠው የከፍተኛ ትምህርት ሌላ ብዙ ተማሪዎች ከኢትዮጵያ ውጭ በሚገኙ የከፍተኛ ትምህርት ተቋማት እንዲማሩ ተደርጓል። በ1957 ዓ.ም. አካባቢ በውጭ አገር ትምህርታቸውን የሚከታተሉ 400 ያህል ተማሪዎች ነበሩ። ከእነዚህ ውስጥ ከ300 በላይ ለሚሆኑት የትምህርት እስኮላርሽፕ የሚሰጠው የትምህርት ሚኒስቴር ነበር። አብዛኛዎቹም የሚማሩት በእንግሊዝ አገር እና በአሜሪካ እንደነበር ታውቋል።

12. የመምህራን አቅርቦት እና የውጭ እርዳታ

ዘመናዊ ትምህርት የተጀመረው በዓለም ታሪክ አንጻር ሲታይ በኢትዮጵያ ብዙ ዘግይቶ ሲሆን ከላይ እንደተገለጸው በአፄ ምኒልክ ዘመን የተጀመረው ዘመናዊ ትምህርት በአፄ ኃይለ ሥላሴ ጊዜ የጣሊያን ወረራ እስካደናቀፈው ጊዜ ድረስ ሰፊ ትኩረት ተሰጥቶት ወደፊት በመራመድ ላይ ነበር። በወረራው ምክንያት የተማረ ሰው እጥረት ችግር በመኖሩ ከጣሊያን ድል መመታት በኋላ የተገኘውን የትምህርት ውጤት ለማግኘት በውጭ አገር መምህራን መጠቀም የግድ ነበር።

በጊዜው ተቀጥረው ያገለግሉ የነበሩት የውጭ አገር የግል መምህራን እና የትምህርት አስተዳዳሪዎች ብቻ ሳይሆኑ ከተባበሩት መንግሥታትና ከወዳጅ አገሮች ይገኝ በነበረው ድጋፍ ጭምር የሚመጡ መምህራንም ነበሩበት፡፡ የገንዘብና የቁሳቁስ እርዳታም ይሰጡ ነበር፡፡ በተለይም ከአሜሪካ የፖይንት ፎር ፕሮግራም፣ ከእስዊድን የቴክኒክ ተራድኦ አስተዳደር እና ከእስዊድን እና ኢትዮጵያ ቴክኒክ አስተዋጽኦ (Swdish-Ethiopia Technical Mission) ከፍ ያለ ድጋፍና ርዳታ ተገኝቷል። ከተባበሩት መንግሥታት በጣምራ የገንዘብ ድጋፍ ተቀጣሪ የውጭ አገር ሰዎች ሌላ በዚሁ ጊዜ እንደ አውሮፓውያን ዘመን አቆጣጠር በ1950ዎቹ መጨረሻና በ1960ዎቹ መጀመሪያ ላይ 369 የውጭ አገር መምህራንና አስተዳዳሪዎች እንደነበሩ ታውቋል።

12.1 *ኢትዮጵያውያን መምህራን*

ከላይ በተጠቀሰው ጊዜ በአንደኛና በሁለተኛ ደረጃ ትምህርት ቤቶች የሚያስተምሩ ኢትዮጵያውያን ቁጥር 2080 ሲሆን የከፍተኛ ተቋማት መምህራን ግን የውጪ አገር ሰዎች ነበሩ። በትምህርት ሚኒስቴር የመምህራን ማሠልጠኛ የትምህርት ፕሮግራም መሠረት በየተቋሙ የሚሰጠው ሥልጠና የሚመወስደው ጊዜ እንደሚከተለው ነበር።

- የአራት ዓመት የስልጠና ጊዜ በሐረር መምህራን ማሠልጠኛ
- የአራት ዓመት የስልጠና ጊዜ በአዲስ አበባ ቀዳማዊ ኃይለ ሥላሴ ተመላላሽ ት/ቤት
- ልዩ የአንድ ዓመት ስልጠና በአዲስ አበባ ቀዳማዊ ኃይለ ሥላሴ ተመላላሽ ት/ቤት
- ልዩ የአንድ ዓመት የእጅ ሥራ ስልጠና በግርማዊት እቴጌ የእጅ ሥራ ትምህርት ቤት
- የትምህርት ኮርስ በአዲስ አበባ ዩኒቨርስቲ ኮሌጅ የሚሰጥ
- በክረምት ት/ቤቶች ለእረፍት ሲዘጉ ለስድስት ሳምንታት በአዲስ አበባና በየጠቅላይ ግዛቱ ዋና ከተማሪዎች ለአካዳሚክና ለእጅ ሥራ መምህራን፣ ለሰውነት ማጎልመሻ ትምህርት አስተማሪዎችና ለትምህርት ቤቶች ድሬሰሮች የሚሰጥ ስልጠና

12.2 *ከትምህርት ሚኒስቴር ውጪ በሌሎች የመንግሥት መሥሪያ ቤቶች የሚሠጡ ስልጠናዎች*

ከላይ ከተጠቀሱት የሥልጠና ዓይነቶች ሌላ ኢትዮጵያውያን ተማሪዎች ለየት ላሉ ኮርሶች በአስተዳደርና በትምህርት ዘርፍ በውጭ አገር ስልጠና ይሰጣቸው ነበር። ለአስተዳደር አመቺነት ሲባል ከትምህርት ሚኒስቴር ሌላ በሌሎች የሚኒስቴር መሥሪያ ቤቶች እና የሥራ ዘርፎች የሚተዳደሩ የትምህርት ዘርፎችም ነበሩ። እነዚህም የአየር ኃይል፣ ሲቪል አቪዬሽን፣ ቴሌኮሙኒኬሽን ሠራተኞቻቸውን ለማሰልጠን ትምህርት ቤቶችና የማሠልጠኛ ማዕከላት ነበሯቸው። ለፖሊሱ ካዴቶች፣ ለጦር ሠራዊት ካዴቶች፣ ለአየር ኀይል ካዴቶች፣ ለሲቪል አቪዬሽን ካዴቶች፣ ለሕዝብ ጤና ሠራተኞች፣ ለነርሶችና ድሬሰሮች መሥሪያ ቤቶቻቸው የየራሳቸው ልዩ ልዩ የማሠልጠኛ ትምህርት ቤቶች ነበራቸው። በአዲስ አበባ ውስጥ የግርማዊት እቴጌ መነን የእጅ ሥራ ማሠልጠኛ ትምህርት ቤት የሚተዳደረው በንግድና ኢንዱስትሪ ማኒስቴር ነበር። በጂማና በአምቦ የእርሻና የቴክኒክ ትምህርት ቤቶች የሚተዳደሩት በእርሻ ሚኒስቴር ነበር።

12.3 *የግል ትምህርት ቤቶች*

ክርስቲያን ሚሲዮናውያን የትምህርት ሚኒስቴርን ሥርዓተ ትምህርት በመከተል ትምህርት ቤቶችን በመክፈት ብዙ አስተዋጽኦ አድርገዋል። በእነዚህ ትምህርት ቤቶች የሚማሩ ተማሪዎች በአገሪቱ የትምህርት ስርዓት በየትኛውም የትምህርት ደረጃ ገብተው ትምህርታቸውን ለመከታተል ይችሉ ነበር። በአሊያንስ ፍራንሴዝ እና በሊሴ ገብረ ማርያም የትምህርት ተቋማት አማካኝነት የፈረንሣይ የባሕል ትስስር ወይም ግንኙነት ሊጠብቅ ችሏል። ብሪቲሽ ካውንስል በባሕልና በትምህርት መስኮች ለረጅም ዓመታት እርዳታ ሲሰጥ የቆየ ሲሆን የመንግሥት ት/ቤት ለሆነው የጄኔራል ዊንጌት ሁለተኛ ደረጃ ትምህርት ቤት በእርዳታ መምህራንን ይመድብ ነበር። ጥራት ያለው ትምህርት በአዲስ አበባ ውስጥ የሚሰጡ የአርመን፣ የእንግሊዝ፣ የግሪክ፣ የሕንድ እና የእስካንዲኔቪያን ሐገር ትምህርት ቤቶች የነበሩ ሲሆን በዋናነት ትምህርት ቤቶቹ አገልግሎት የሚሰጡት ለራሳቸው ሕብረተሰብ ልጆች ሲሆን የእንግሊዝ ትምህርት ቤት ግን እስከ ዛሬም ብዙ ኢትዮጵያውያን ተማሪዎች ሲያስተምር ኖሯል።

በአዲስ አበባ ውስጥ የሚገኘውን ናዝሬት የልጃገረዶች ትምህርት ቤትን ያቋቋሙት የካቶሊክ ሲስተሮች ነበሩ። ትምህርት ቤቱ በትምህርትና ሥነ ጥበብ ሚኒስቴር እውቅና የነበረው ሲሆን በየጊዜው 6 ካቶሊክ ሲስተሮች ማለትም አንድ ፈረንሳያዊት ዲሬክተር፣ 3 ካናዳውያን፣ አንድ የአሜሪካ ዜጋ እና ሌላዋ ከቺሊ ሲሆኑ ከአገር ውስጥ የተቀጠሩ ደግሞ ሦስት ኢትዮጵያውያን፣ አንድ ግብፃዊ፣ አንድ ሕንዳዊ፣ አንድ ማልታዊ እና ለሎች አውሮፖውያን ነበሩ። አሥራ ዘጠኝ የልዩ ልዩ አገር ዜጎች ተማሪዎች በትምህርት ቤቱ ውስጥ ይማሩ ነበር።

የኢትዮጵያ ሴቶች የበጎ አድራጎት ማህበር ያቋቋመው ትምህርት ቤት እንደነበር መረጃዎች ይገልጻሉ። በትምህርት ቤቱ ውስጥ ይሰጥ የነበረው ትምህርት የትምህርት ሚኒስቴርን ሥርዓተ ትምህርት የተከተለ እንደነበር ይታወቃል።

12.4 *የጎልማሶች ትምህርት*

ለጎልማሶች የማታ ትምህርት በየጠቅላይ ግዛቱ በሚገኙ ትምህርት ቤቶችና በአዲስ አበባ ይሰጥ ነበር። በማታ በዩኒቨርስቲ ኮሌጅ የአርት ፋካልቲ፣ በአሜሪካ ኢንስቲትዩት በብርሃን ዛሬ ነው ኢንስቲትዩትም ብዙ ጎልማሶች ትምህርታቸውን ይከታተሉ ነበር።

የአሜሪካን ኢንስቲትዩት ኢትዮጵያ ውስጥ በሚኖሩ ጥቂት የአሜሪካ በጎ አድራጊ ዜጎች የተቋቋመ ነው። የተቋቋመውም እንደ አውሮፖውያን አቆጣጠር በ1946 ዓ.ም. ነበር። የአሜሪካን የኢንፎርሜሽን ሰርቪስ አዲስ አበባ ውስጥ የንባብ ቤት አገልግሎት ከማጥኛ ክፍል ጋር የሚሰጥ ሲሆን አዳራሹም ትምህርታዊ ፊልም ለማሳያ እና ለተሳታፊዎች አልፎ አልፎም በተጋባዦች ለሚደረጉት ንግግር በመስሚያነት ሲያገለግል ቆይቷል። የብሪቲሽ ካውንስል ቤተመጻሕፍት ተመሳሳይ አገልግሎት ሲሰጥ ኖሯል። በተመሳሳይም የመስኮብ ቤተ መጻሕፍትም ተመሳሳይ አገልግሎት ሲሰጥ ኖሯል።

12.5 *መሠረተ ትምህርት ለሁሉም*

መሠረተ ትምህርት ለኢትዮጵያውያን ሁሉ እንዲዳረስ ሰኔ 1946 ዓ.ም. የትምህርትና ሥነ ጥበብ ሚኒስቴር የትምህርት ቦርድ አጽድቆት የጊዜው አንዱ የትምህርት ፖሊሲ ሆነ። መሠረታዊ ትምህርት ለሁሉም (Basic Education for All) የታቀደው ለአራት ዓመት ትምህርት ሲሆን አማርኛ ብሄራዊ ቋንቋ ሆኖ እንዲያገለግል ነበር። ሆኖም ግን ልጆች ወደ ትምህርት ቤት ሲገቡ ትምህርት መጀመር ያለባቸው በራሳቸው በቤት የአፍ መፍቻ ቋንቋ መሆን እንዳለበት በጥናት መልክ በጊዜው የቀረበ ቢሆንም በሥራ ላይ ግን አልዋለም ነበር። ጥናቱም አማርኛ የትምህርት መስጫው ቋንቋ እንዲሆን በዝቅተኛ ክፍሎች መጀመር እንዳለበት ገልጿል።[*]

[*] Ministry of Education and Fine Arts, “A ten-year plan for the controlled expansion of Ethiopian. Addis Ababa, June 1955 (1947 E.C.) , p.93.

13. ማጠቃለያ

ከጣሊያን ወረራ በኋላ ከባዶ በመነሳት ዘመናዊ ትምህርት እንዲስፋፋ ብዙ ጥረት የተደረገ መሆኑን ከላይ በዝርዝር ተገልጿል። ለዚህ ብዙ እና ወሳኝ አስተዋጽኦ ሲያደርጉ የነበሩት ንጉሠ ነገሥቱ አፄ ኃይለ ሥላሴ የተለየ ስፍራ ሊሰጣቸው የሚገባ ነው። የርሳቸውንም አርአያነት በመከተል የሚመለከታቸው ሁሉ የተቻላቸውን ሁሉ ሲያደርጉ እንደነበር የሚታወቅ ነው።

ንጉሠ ነገሥቱ የትምህርት ቤቶችን እድገት በቅርብ ለመከታተል ይችሉ ዘንድ የትምህርትና ሥነጥበብ ሚኒስቴርነት ሥልጣን እርሳቸው እንደያዙት ለብዙ ጊዜ ቆይተዋል። ወላጆች ልጆቻቸውን ወደ ትምህርት ቤት እንዲልኩ በማነቃቃትና ትምህርት ቤት የገቡትንም ተማሪዎች መማራቸውን ለማረጋገጥ በማንኛውም ጊዜ በድንገት ወደ ትምህርት ቤት በመሄድ ጉብኝት ያደርጉ ነበር። ክፍል ውስጥ በመግባት የመምህራን የትምህርት አሰጣጥና የተማሪዎች ተሳትፎ ምን እንደሚመስል በመጎብኘት አስተያየታቸውንና ጥያቄም ካላቸው ጥያቄያቸውን ለትምህርት ቤት ኃላፊዎች፣ ለመምህራንና ለተማሪዎች አቅርበው መልሳቸውን በጥሞና ያዳምጡ ነበር።

ንጉሠ ነገሥቱ አዳሪ ትምህርት ቤቶችም ውስጥ በምግብ ሰዓት እየተገኙ ፍራፍሬ ለተማሪዎች በማደል ስለምግባቸውም ጥራትና በቂ መሆን ይጠይቁ ነበር። ችግር ካለ መፍትሄ እንዲሰጥ ትዕዛዝ ይሰጡ ነበር። ለገና በዓል በአዲስ አበባ የሚገኙ ተማሪዎች ወደቤተ መንግሥት በመሄድ የገና ስጦታ ይሰጣቸው ነበር።

ወደ ውጭ አገር ለከፍተኛ ትምህርት የሚሄዱ ተማሪዎች ቤተመንግሥት ድረስ በመሄድ የማነቃቂያ ንግግር ተደርጎላቸው መመሪያ ከተሰጣቸው በኋላ እጅ ነስተው ይመለሱ እንደነበር የታወቀ ነው። ተምረው ወደ ሀገራቸው ሲመለሱም እንኳን ደህና መጣችሁ ለመባል ንጉሠ ነገሥቱ ዘንድ ቀርበው መመሪያ ጭምር ይሰጣቸው ነበር።

ትምህርት ቤቶች አገሪቷ ያላትን ችሎታ መሠረት በማድረግ በበጀት፣ በሰው ኃይል፣ በትምህርት መሣሪያ በአጠቃላይም በአቅም ግንባታ ከፍተኛ ድጋፍ ለትምህርት ቤቶች በመስጠቱ (ከነበረው ችግር አንጻር ሲታይ) አመርቂ ውጤት ሊታይ ችሏል።

ይህ ትኩረት የተሰጠው ለአንደኛና ለሁለተኛ ደረጃ ትምህርት ቤቶች ብቻ ሳይሆን ለከፍተኛ የትምህርት ተቋማትም ነበር፡፡ ንጉሠ ነገሥቱም በሁለተኛ ደረጃ ትምህርት ቤቶችና በከፍተኛ የትምህርት ተቋማት በመገኘት ሽልማት እና የምስክር ወረቀት በመስጠት የዜጎች ትምህርት ለአገሪቱ ልማት እድገት ያለውን ከፍተኛ አስተዋጽኦ እንዲፀባረቅ ያደርጉ ነበር።

ከዚህ በላይ እንደተገለጸው ከፍተኛ ትምህርትም እንዲስፋፋ ብዙ ጥረት በጊዜያቸው ተደርጓል። የመጀመሪያ የከፍተኛ ትምህርት ተቋም የአዲስ አበባ ዩኒቨርስቲ ኮሌጅ ሲሆን የኮሌጁን መሠረት የጣሉት መጋቢት 13 ቀን 1942 ዓ.ም. ነው። በአፊሴላዊ ስነ ሥርዓት የተመረቀው ግን ጥር 17 ቀን 1944 ዓ.ም. ነበር። ለዚሁ የከፍተኛ ትምህርት ተቋም በ1953 ዓ.ም. ከአባታቸው የወረሱትንና የመኖሪያ ቤታቸው የነበረውን የገነተ ልዑል ቤተመንግሥት አስረክበዋል።

13.1 *የአንደኛ፣ የመለስተኛና ሁለተኛ ደረጃ ትምህርት ቤቶች እድገት*

ከጣሊያን ድል መመታት በኋላ በኢትዮጵያ ትምህርትን ለማስፋፋት በተደረገው ጥረት ትልቅ እድገት ተመዝግቧል፡፡ በ1950ዎቹ መጨረሻ እና በ1960ዎቹ የመጀመሪያዎቹ ዓመታት ላይ የትምህርት ቤቶችና የተማሪዎች ብዛት እንደሚከተለው ነበር።

አስተዳደር	**የአንደኛ ደረጃ**		**መለስተኛ ደረጃ**		**ሁለተኛ ደረጃ**	
	ት/ቤቶች	**ተማሪዎች**	**ት/ቤቶች**	**ተማሪዎች**	**ት/ቤቶች**	**ተማሪዎች**
የመንግሥት	1190	471,077	233	63,405	52	48,303
የቤተ ክህነት የእስልምና	181	26,152	6	887	3	515
የግልና ሚሲዮን	926	158,295	102	8829	40	4182
ድምር	2297	655,524	341	75,121	95	53,000

ምንጭ፡- ብሔራዊ የትምህርት ኮሚሽን ሰኔ፣ 26 ቀን 1963 ዓ.ም.

13.2 *በጊዜው የተከሰቱ ችግሮች*

በዚህ ዓመተ ምህረት ለትምህርት ከደረሱት ልጆች ውስጥ በአንደኛ ደረጃ ት/ቤቶች የመማር እድል ያገኙት (Participation rate) 15.7 በመቶ የሚያህሉት ብቻ ነበሩ። የመማር እድል በገጠርና በከተማ መካከል የነበረው ክፍተት እጅግ በጣም ሠፊ ነበር። በአውራጃዎች መካከል የነበረው ክፍተት የባሰ እንደነበር የትምህርት መረጃዎች ያሳያሉ። በአውራጃዎች መካከል ይታይ የነበረው የተሳትፎ ልዩነት ከ0 እስከ 28 ከመቶ ነበር።

ለነዚህ ሁሉ ልዩነቶች ምክንያት ከነበሩት ችግሮች ዋንኛው የበጀት ድልደላ እንደነበር መረጃዎች ይገልጻሉ። ከነበረው ጠቅላላ የአንደኛ ደረጃ ትምህርት በጀት ከመቶ 41 (41%) በላይ የሚመደበው ለሸዋ፣ ለአዲስ አበባ እና ለኤርትራ እንደነበር መረጃዎች ይገልጻሉ። እነዚህ ደግሞ በጠቅላላው በአገሪቱ ውስጥ ለትምህርት ከደረሱት ልጆች ውስጥ ከመቶ ሃያ አምስቱ (25%) ብቻ የሚገኙባቸው ነበሩ። ለዚህ ሁሉ መንስዔው የተስተካከለ ፕላን እና ፖሊሲ ያልነበረ በመሆኑ እንደነበር ታውቋል።

ሌላው ችግር በጠቅላላው ለትምህርት ከሚመደበው በጀት ውስጥ ከመቶ ሃምሳው (50%) ለአንደኛ ደረጃ ትምህርት የሚውል ሲሆን ከዚህ ውስጥ ከመቶ 32 (32%) ያህሉ በ1ኛ እና 3ኛ ክፍል መካከል ትምህርታቸውን ለሚያቋርጡ ልጆች የሚወጣ ገንዘብ እንደነበር ታውቋል።

13.3 *በ1966 ዓ.ም. የነበረው አጠቃላይ ትምህርት ሥርጭትና እድገት*

ከጣሊያን ወረራ በኋላ የነበረውን ችግር ለመቋቋም በተደረገው ጥረት ለትምህርት ብዙ አስተዋጽኦ ተደርጓል። በጊዜው በአገሪቱ ብዙ የተማረ የሰው ኃይል አለመኖር፣ የአገሪቱ የኢኮኖሚ ደረጃ እጅግ ዝቅተኛ መሆን ሌሎችንም

የመንግሥት መሥሪያ ቤቶችና ተቋማት መልሶ ለማቋቋም የነበረውን ሰፊ ሥራ ታሳቢ በማድረግ በትምህርት በኩል የተገኘው ውጤት ከፍተኛ ነበር ለማለት ይቻላል። በ1966 ዓ.ም. የከፍተኛ ትምህርትን ሳይጨምር የትምህርት ቤቶች የተማሪዎችና የመምህራን በየደረጃው፣ብዛት እንደሚከተለው ነበር።

ተ.ቁ	ት/ቤቶች	የተማሪዎች ብዛት	የመምህራን ብዛት	የት/ቤቶች ብዛት
1	አፀደ ሕፃናት	7570	190	77
2	አንደኛ ደረጃ	859,000	18,600	2754
3	መካከለኛ ደረጃ	101,800	3220	420
4	ከፍተኛ ደረጃ	81,300	2960	112
5	ልዩ ትምህርት	522	40	6
6	የቴክኒክና ሙያ	5500	550	59
7	የአንደኛ ደረጃ መምህራን ሥልጠና	3100	190	10

13.4 *የተማሪ አስተማሪ ጥምርታ*

አንድ መምህር ስንት ተማሪዎች ክፍል ውስጥ ማስተማር እንዳለበት ፖሊሲ ሊኖር ይገባል። ቀደም ሲል ምንም ዓይነት ፖሊሲ አልነበረም። ከጊዜ በኋላ ግን አንድ መምህር በአንደኛ ደረጃ በክፍል ውስጥ ሃምሳ ተማሪዎችን ማስተማር እንዳለበት መመሪያ ወጥቶ ነበር። በ1966 ዓ.ም. የነበረው የመምህር ተማሪ ጥምርታ ግን እንደሚከተለው ነበር።

1) አፀደ ሕፃናት 40:1
2) አንደኛ ደረጃ 46:1
3) መለስተኛ 2ኛ ደረጃ 32:1
4) መካከለኛ ደረጃ....................................... 27:1
5) ልዩ ትምህርት 13:1
6) ቴክኒክና ሙያ 10:1
7) የአንደኛ ደረጃ መምህራን ሥልጠና 16:1

አንድ መምህር በክፍል ውስጥ ከመጠን በላይ ብዛት ያላቸው ተማሪዎችን ማስተማር ሲኖርበት ጥራት ያለው ትምህርት ለመስጠት አስቸጋሪ ይሆናል። በተቻለ መጠን የተማሪ አስተማሪ ጥምርታ ተመጣጣኝ መሆን አለበት። ብዙ ጊዜ አንድ መምህር ለ50 ተማሪዎች ጥምርታ ተቀባይነት ያለው ነው። የተማሪው ቁጥር ደግሞ በጣም አነስተኛ ሲሆን መምህሩ መሥራት የሚገባውን ያህል ሥራ አልሠራም ማለት ነው። በዚህ የተነሳ ለትምህርት የተመደበው በጀት እንደባከነ ይቆጠራል።

14.5 የትምህርት ይዘት

ከ1966 ዓ.ም. በፊት የነበረው የትምህርት ይዘት ብዙ ችግር ነበረበት። ከጠላት ወረራ በኋላ ለተወሰኑ ዓመታት በየደረጃው የነበሩ መምህራንና አስተዳዳሪዎች የውጭ ዜጎች ነበሩ። በትምህርት ሚኒስቴርና በየጠቅላይ ግዛቱም የውጭ አገር ሰዎች የትምህርት አማካሪዎችና አስተዳዳሪዎች የነበሩ መሆኑ የታወቀ ነው። ከዚህም የተነሳ በትምህርት ቤቶች ይሰጥ የነበረው ትምህርት የአገሪቱን የተለያዩ ችግሮች ለመቅረፍ ታስቦበት የተዘጋጀ አልነበረም። የሚሰጠው ትምህርት ሰለጠኑ ስለሚባሉት አገሮች ማጥናትና ለማወቅ መሞከር ላይ በይበልጥ ያተኮረ ነበር እንጂ ስለኢትዮጵያ በማወቅና ችግሮቿን በመፍታት ወደፊት የምትራመድበትን መንገድ በመሻት ላይ ያተኮረ አልነበረም።

ከሁለተኛ ደረጃ ትምህርት ፍጻሜ በኋላ ወደ ከፍተኛ ትምህርት ለመግባት የሚሰጠው ፈተና ከእንግሊዝ አገር የሚመጣ ነበር።

በዚህም የተነሳ በጊዜው ተማሪዎች ስለአገራቸው ሳይሆን በይበልጥ የሚያውቁት ስለውጭ አገር ታሪክ፣ ባሕል፣ ሥልጣኔ፣ እምነት ወ.ዘ.ተ ነበር። በጊዜው አሜሪካንና አውሮፖን ለስልጡንነት በምሳሌነት በመውሰድ ኢትዮጵያን በኋላ ቀርነት ብቻ በምሳሌነት መውሰድ የተለመደ ነበር። የብዙ ዘመን የሰፊ ታሪክ ባለቤት እና ነጻነቷን ጠብቃ የኖረች አገር መሆኗን የሚገልጽ ለአገሪቱ ወጣቶች የሚሰጥ ትምህርት እምብዛም ነበር። ትምህርቱም በማሰብና በመመራመር ላይ ያተኮረ ሳይሆን በይበልጥ የቃል ጥናት ተኮር ነበር። ይህም ሊያስከትል የቻለው ኢትዮጵያዊነትን ዝቅ አድርጎ የማየት አባዜ ሊሆን ችሏል።

እነዚህንና ሌሎች የትምህርት ችግሮችን ለመቅረፍ የትምህርት ዘርፍ ጥናት (Education Sector Review) በብዙ ኢትዮጵያውያን ምሁራንና የውጭ አገር ጠበብቶች (Experts) ከተካሄደ በኋላ እ.ኤ.አ. ከሐምሌ 8 እስከ 13 ቀን 1972 ዓ.ም. አፍሪካ አዳራሽ ውስጥ የመጨረሻ የጥናቱ ግምገማ፣ ማሻሻያና ማጽደቂያ ስብሰባ ተካሂዷል። ስብሰባውን የከፈቱት ንጉሠ ነገሥቱ ቀዳማዊ አፄ ኃይለ ሥላሴ ነበሩ። የስብሰባው ተካፋዮች 86 ኢትዮጵያውያን ምሁራንና 61 የውጭ አገር ምሁራንና ተመልካቾች ነበሩ። የጥናቱ ዋና ዓላማ መሠረተ ትምህርት ለሁሉም ኢትዮጵያውያን የሚዳረስበትን መንገድ ለመቀየስና ጥራት ያለው የሁለተኛ እና የከፍተኛ ትምህርት አቅጣጫ ለማሳየት ነበር።

ማጣቀሻዎች

1. ብሔራዊ የትምህርት ኮሚሽን፣ «የኢትዮጵያ የትምህርት ዓላማዎች»፣ 1963 ዓ.ም.
2. Long-term Planning Committee, "A Ten-year Plan for the Controlled Expansion of Ethiopian Education" Addis Ababa, 1955.
3. R. Pankhurst, "The Foundations of Education, Printing, Newspaper, Book Production, Libraries and Literacy in Ethiopia," Ethiopia Observer VI, (1962) 253-4.
4. David Abner, Tallbot, "Haile Selassie I Silver Jubilee" (The Story of Significant Events in the Life of Ethiopia under Emperor Haile Selassie I, Covering the first 25 years of His Region), The Hague, 1955.
5. Tekeste Negash, Rethinking Education in Ethiopia, Uppsala: (Nordiska Afrikainstitutet, 1996).
6. Various documents on Education Sector Review of 1972, Addis Ababa.

FSS Publications List

[Currently available in stock]

FSS Periodical

- *Medrek, now renamed FSS BULLETIN* (Quarterly since 1998)
- *Africa Review of Books* (Managed by FSS for CODESRIA)
    - Vol. 1, No. 1(October 2004)
    - Vol. 1, No. 2 (September 2005
    - Vol. 2, No. 1 (March 2006)
    - Vol. 2, No. 2 (September 2006)
    - Vol. 3, No. 1 (March 2007)
    - Vol. 3, No. 2 (September 2007)
    - Vol. 4, No. 1 (March 2008)

FSS Discussion Papers		Price (Birr)
No. 9	*Rural Poverty in Ethiopia: Household Case Studies from North Shewa.* Yared Amare. 2002	20.00
No.10	*Rural Lands and Evolving Tenure Arrangements in Ethiopia: Issues, Evidences and Policies.* Tesfaye Teklu. 2003	20.00
No.12	*Searching for Tenure Security? The Land System and New Policy Initiatives in Ethiopia.* Dessalegn Rahmato. 2004	20.00
No.13	*A Comparative Study of Forest Management in Eza District, Gurage Zone, Southern Ethiopia.* Tenkir Bonger. 2005	20.00

FSS Monograph Series		Price (Birr)
No. 2	*Poverty and the Social Context of Sex Work in Addis Ababa: An Anthropological Perspective.* Bethlehem Tekola. 2006	40.00
No. 3	*Democratic Assistance to Post-Conflict Ethiopia: Impact and Limitations.* Dessalegn Rahmato and Meheret Ayenew. 2004	25.00
No. 4	*Development Interventions in Wollaita, 1960s-2000s: A Critical Review. Dessalegn Rahmato. 2007*	35.00
Special No. 1	*Lord, Zega and Peasant: A Study of Property and Agrarian Relations in Rural Eastern Gojjam.* Habtamu Mengistie. *2004*	30.00

Consultation Papers on Poverty		Price (Birr)
No. 3	*Civil Society Groups and Poverty Reduction.* Abonesh H. Mariam, Zena Berhanu, and Zewdie Shitie. Edited by Meheret Ayenew. 2001	5.00
N0.5	*The Private Sector and Poverty Reduction* (Amharic).Teshome Kebede,Mulu Solomon and Hailemeskel Abebe. 2001	5.00
No.6	*Government, Donors and Poverty Reduction.* Mekonnen Manyazewal, William James smith and Jeroen Verheul.2002	5.00

Gender Policy Dialogue Series		Price (Birr)
No. 2	*Gender and Poverty* (Amharic). Edited by Zenebework Tadesse. 2003	10.00
No. 4	*Gender Policy Dialogue in Oromiya Region.* Edited by Eshetu Bekele. 2003	10.00
No. 6	*Gender Policy Dialogue in Southern Region.* Edited by Eshetu Bekele. 2004	10.00

Consultation Papers on Environment		Price (Birr)
No.2	*Environment, Poverty and Gender*. Edited by Gedion Asfaw. Consultation Papers on Environment. 2003	10.00
No.3	*Environmental Conflict*. Edited by Gedion Asfaw. Consultation Papers on Environment. July 2003	10.00
No.4	*Economic Development and Its Environmental Impact*. Edited by Gedion Asfaw. Consultation Papers on Environment. 2003	10.00
No.5	*Government and Environmental Policy*. Consultation Papers on Environment. 2004	10.00
No.6	*የግልና የጋራ ጥረት ለአካባቢ ሕይወት መሻሻል (የሰሜን ሸዋ ገበሬች ተሞክሮ)* Consultation Papers on Environment. May 2004	10.00
No.7	*Environmental Challenges of Contemporary Ethiopia and the Indispensable Role of Indigenous Trees*. Legesse Negash. 2004	10.00

FSS Studies on Poverty		Price (Birr)
No.2	*Faces of Poverty: Life in Gäta, Wälo.* Harald Aspen. 2003	15.00
No.3	*Destitution in Rural Ethiopia.* Yared Amare. 2003	10.00
No.4	*Environment, Poverty and Conflict*. Tesfaye Teklu and Tesfaye Tafesse. 2004	10.00
No.5	*Issues in Urban Poverty: Two Selected Papers*. Daniel Kassahun and Meron Assefa. July 2005	10.00

ከድህነት ወደ ልማት:- ዕውቀትን ለትውልድ ማስተላለፍ From Poverty to Development: Intergenerational Transfer of Knowledge		Price (Birr)
ቁጥር 1	*ድርቅንና ረሀብን ለመቋቋም የተደረጉ እንቅስቃሴች (1966-1983)::* ሽመልስ አዱኛ፣ 1997 ዓ.ም.	10.00
ቁጥር 2	*የአባይና የተፋሰሶቹ ዓለም ዓቀፋዊ ችግር::* ዘውዴ ገ/ሥላሴ፣ 1997 ዓ.ም.	10.00
No. 2	*The Blue Nile and Its Basins: An Issue of International Concern.* [English Version]. Zewde G/Sellassie. 2006.	10.00
ቁጥር 3	*ትምህርት፣ ባህልና ዕድገት: የትዝታ ጉዞ ከአዲስ አበባ ዩኒቨርሲቲ ኮሌጅ እስከ ዓለም አቀፍ የኤኮኖሚ ተቋማት (1948-1996)::* አስፋው ዳምጤ፣ 1998 ዓ.ም.	10.00
ቁጥር 4	*ጆርናሊዝምና እድገት በኢትዮጵያ፤ የግል ትዝታች ከ1952 ጀምሮ::* ነጋሽ ገ/ማርያም፣ 1998 ዓ.ም.	10.00
No. 5	*National Air Carriers as Catalysts for Devleopment: The Case of Ethiopian Airlines (ET)*. Semret Medhane, 2006.	10.00
2ኛ ዙር ቁጥር 1	*አንጋፋው የኢንቨስትመንትና የግሉ ክፍለ-ኤኮኖሚ ተዋናይ:: ተካ ኤገኖ፣ 1999 ዓ.ም.*	10.00
2ኛ ዙር	*በኢትዮጵያ የወባ በሽታ ታሪካዊ ሂደት፣ ነባራዊ ሁኔታና የወደፊቱ*	10.00

ቁጥር 2	*ስጋት። ጠና አበረ፣ 1999 ዓ.ም.*	
3ኛ ዙር ቁጥር 3	*የኢንዱስትሪና የመንግሥት ሠራተኞች አስተዳደር እድገት። ተፈራ ኃ/ሥላሴ 1999 ዓ.ም.*	10.00
3ኛ ዙር ቁጥር 4	*የኢትዮጵያ ቴሌኮሙኒኬሽን ምሥረታና ዕድገት። በትሩ አድማሴ 2000 ዓ/ም።*	10.00
3ኛ ዙር ቁጥር 5	*የባንክ እድገት ለአገሪቱ ልማት ያደረገው አስተዋጽኦ። ተፈራ ደግፌ 2000 ዓ/ም።*	10.00
2ኛ ዙር ቁጥር 6	*የኢትዮጵያ ዘመናዊ የዲፕሎማሲ አጀማመርና ሂደት። አምባሳደር ጥሩነህ ዜና 2001 ዓ/ም።*	10.00

Book Series	Price (Birr)
• *Ethiopia: The Challenge of Democracy from Below.* Edited by Bahru Zewde and Siegried Pausewang. Nordic African Institute, Uppsala and the Forum for Social Studies, Addis Ababa. 2006	80.00
• *Land and the Challenge of Sustainable Development in Ethiopia.* Edited by Dessalegn Rahmato and Taye Assefa. 2006	77.00
• *Decentralization in Ethiopia. Edited* by Taye Assefa & Tegegne Gebre-Egziabher . 2007	51.00
• *The World of Girls and Boys in Rural and Urban Ethiopia.* Edited by Eva Poluha. Save the Children and the Forum for Social Studies, Addis Ababa. 2008.	50.00
• *Academic Freedom in Ethiopia : Perspectives of Teaching Personnel.* Edited by Taye Assefa. 2008	50.00
• *Digest of Ethiopia's National Policies, Strategies and Programs.* Edited by Taye Assefa. 2008	100.00
• *የኢትዮጵያ ብሔራዊ ፖሊሲዎች፣ ስትራቴጂዎችና መርሐግብሮች ጥንቅር።* አርታዒ ታዬ አሰፋ፣ 2001 ዓ.ም.	100.00
• *Civil Society at the Crossroads: Challenges and Prospects in Ethiopia.* Edited by Taye Assefa & Bahru Zewde. 2008	40.00
• *Society, State and Identity in African History:* Edited by Bahru Zewde. 2008	100.00

Research Report		Price (Birr)
No.1	• *Rainwater Harvesting in Ethiopia: Capturing the Realities and Exploring Opportunities. Daniel Kassahun. 2007.*	25.00

Environmental Documentaries on CD and Video	Price (Birr) VCD	Price (Birr) VHS
• የከተማችን አካባቢ ከየት ወደየት? (Amharic Film)	50.00	100.00
• ውጥንቅጥ ድህነትና የአካባቢያችን መጎሳቆል (Amharic Film)	50.00	100.00
• "Witinkit": Poverty and Environmental Degradation (Amharic with English Subtitles)	50.00	100.00

የማኅበራዊ ጥናት መድረክ

የማኅበራዊ ጥናት መድረክ (ማጥመ) አትራፊ ያልሆነ፣ ልማት-ነክ በሆኑ የፖሊሲ ጉዳዮች ላይ ጥናት የሚያካሂድ ነፃ ተቋም ነው። ማጥመ በሕዝባዊ የፖሊሲ ጉዳዮች ላይ ነፃ የውይይት መድረኮችን ያዘጋጃል፤ የሕዝብን ግንዛቤ ለማዳበር ይንቀሳቀሳል። በፖሊሲ ክርክሮች ውስጥ ሰፋ ያለ የሕዝብ ተሳትፎን ማዳበር ለዲሞክራሲው ሂደት ትልቅ አስተዋጽዖ ይኖረዋል ብሎ ማጥመ ያምናል። ግቦቹን ለማሳካትም ማጥመ ዐውደ-ጥናቶችን ያዘጋጃል፣ የምርምር ውጤቶቹንም በማሳተም ለፖሊሲ አመንጪዎችና ሌሎች የመንግሥት አካላት፣ ለሲቪል ማኅበራት፣ ለባለሙያዎች፣ ለግሉ ክፍለ-ኤኮኖሚ አባላትና ሌሎች የሕብረተሰብ ክፍሎች፣ እንዲሁም ለለጋሽ ድርጅቶች ያሠራጫል።